

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS 1•2003

FINANŠU STABILĪTES PĀRSKATS

1•2003

Izdevumā "Finanšu stabilitātes pārskats" izmantoti Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas, Latvijas Līzinga devēju asociācijas un Latvijas Bankas dati.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantoti Latvijas Bankas (1.–4., 7.–36., 38., 39. un 42.–50. att.), Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes (5. un 6. att.), Lietuvas Bankas, Lietuvas Statistikas pārvaldes, Igaunijas Bankas un Datastream (37. att.) un Latvijas Līzinga devēju asociācijas (40. un 41. att.) dati.

SATURS

Ievads	4
1. Latvijas ārējā ekonomiskā vide un iekšzemes ekonomiskā aktivitāte	5
2. Iekšzemes kredītu koncentrācija atsevišķos tirgus segmentos	7
3. Vispārējā procentu likmju starpība	12
4. Ar nerezidentiem veiktie darījumi	15
5. Banku peļņit spēja	18
6. Banku kapitāla pietiekamība	19
7. Banku likviditāte	21
8. Finansiālā ievainojamība	24
9. Līzings kompānijas	31
10. Maksājumu sistēmas	32
Secinājumi	37

IEVADS

Finanšu krīzes, kas pārejas ekonomikas un attīstības valstīs notikušas pēdējo 10 gadu laikā, radījušas pārliecību par stabila un labi regulējama finanšu sektora nozīmīgumu. Arī vairākas attīstītās valstis, piemēram, Japāna, Somija, Norvēģija, Spānija, Dānija un Zviedrija, nesenā pagātnē pārdzīvojušas finanšu satricinājumus. Pēc Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) novērtējuma, banku krīze atkarībā no valsts tautsaimniecības attīstības līmeņa izraisa zaudējumus vidēji 14–15% apjomā no iekšzemes kopprodukta (IKP) un, ja banku krīze notiek vienlaikus ar valūtas krīzi, zaudējumi pieaug līdz 17–19% no IKP. Tautsaimniecības atveseļošana vidēji ilgst 3–5 gadus.¹ Ilgstošā laika periodā finanšu krīzes negatīvi ietekmē arī valsts budžetu un darbaspēka tirgu. Tāpēc finanšu stabilitātes nodrošināšanai un finanšu sektora attīstības analīzei tiek veltīts arvien vairāk uzmanības.

Pēdējo 10 gadu laikā pasaulē sasniegts ievērojams progress finanšu sektora stabilitātes nostiprināšanā, mazinot finanšu krīžu iespējamību un to sekas. To nodrošinājuši gan nacionālo centrālo banku un uzraudzības institūciju, gan starptautisko organizāciju – Pasaules Bankas un SVF – darbs. 20. gs. 90. gadu beigās vairāku valstu centrālās bankas, piemēram, Anglijas Banka (*Bank of England*), Austrijas Nacionālā banka (*Österreichische Nationalbank*), Zviedrijas Banka (*Sveriges Riksbank*), Dānijas Nacionālā banka (*Danmarks Nationalbank*), Ungārijas Banka (*Magyar Nemzeti Bank*) un Norvēģijas Banka (*Norges Bank*), sāka publicēt finanšu stabilitātes pārskatus, kuros tika izvērtēti banku sektora galvenie riski un šos riskus noteicošie un ierobežojošie faktori.

1999. gada maijā SVF sadarbībā ar Pasaules Banku sāka FSAP (*Financial Sector Assessment Program*) īstenošanu nolūkā paaugstināt finanšu stabilitāti veicinošo pasākumu efektivitāti pasaulē. Kopš 2001. gada februāra šajā programmā piedalās arī Latvija. Pēc starptautisko ekspertu atzinuma, Latvijas banku sektors ir labi kapitalizēts, likvids un pelnītspējīgs. Būtiski nestabilitātes avoti nav konstatēti. Starptautiskie eksperti augstu novērtējuši arī finanšu sektora darbību reglamentējošos normatīvos aktus un uzraudzību.

Centrālās bankas monetārās politikas galvenais mērķis ir cenu stabilitātes saglabāšana valstī. Kopš Latvijas Banka 1991. gadā atjaunoja savu darbību, tā rūpējas par šā mērķa īstenošanu, nodrošinot nacionālās valūtas kursa un procentu likmju stabilitāti. Inflācijas pakāpeniska samazināšanās 20. gs. 90. gadu vidū bija viens no nozīmīgākajiem faktoriem, kas veicināja gan banku sektora attīstību, gan tautsaimniecības izaugsmi. Kopš 20. gs. 90. gadu sākuma Latvijas banku sektorā sasniegts ievērojams progress stabilitātes nodrošināšanā. Kredītiestāžu darbību regulējošās likumdošanas un banku uzraudzības pilnveide un pieskaņošana Eiropas Savienības (ES) prasībām būtiski uzlabojusi banku sektora darbību. Stabilitātes nodrošināšanā liela nozīme bija lata ieviešanai, jo, samazinoties inflācijai un nostiprinoties ekonomiskajai izaugsmei, uzlabojās iekšzemes uzņēmumu finansiālie rādītāji un pieauga mājsaimniecību ienākumu apjoms. Tādējādi samazinājās banku darbības riski. Par to liecināja banku kredītportfeļa kvalitātes uzlabošanās, procentu likmju kritums un klientu loka paplašināšanās – strauji attīstījās mājsaimniecību un mazo uzņēmumu kreditēšana.

Šis ir pirmais Latvijas Bankas "Finanšu stabilitātes pārskata" izdevums, kas tapis ciešā sadarbībā ar Finanšu un kapitāla tirgus komisiju (FKTK). Pārskata mērķis ir iespējamo Latvijas finanšu sistēmu negatīvi ietekmējošo risku aplūkošana un novērtēšana, īpašu uzmanību pievēršot banku sektoram, kura aktīvi pārsniedz 90% no Latvijas finanšu sistēmas kopējiem aktīviem, un lizinga kompāniju darbībai. "Finanšu stabilitātes pārskatā" netiek apskatīts atsevišķu finanšu institūciju finan-

¹ IMF World Economic Outlook. Financial Crises: Causes and Indicators. – May, 1998.

siālais stāvoklis, bet gan veikta makrouzraudzības analīze (*macro-prudential analysis*), kuras uzdevums ir finanšu sistēmas stabilitātes un tās ievainojamības novērtēšana kopējās makroekonomiskās situācijas kontekstā. Pārskatā ir 10 nodaļas. 1. nodaļā aplūkota Latvijas ārējā ekonomiskā vide un iekšzemes ekonomiskā aktivitāte, 2. nodaļā – iekšzemes kredītu koncentrācija atsevišķos tirgus segmentos. 3. nodaļa veltīta banku konkurences apstākļiem un procentu likmju attīstībai. 4. nodaļā analizēti Latvijas banku darījumi ar nerezidentiem un ar tiem saistītie riski. 5. nodaļā izvērtēta banku pelnītspēja. 6. nodaļā analizēta banku kapitāla pietiekamība, bet 7. nodaļā – banku likviditāte. 8. nodaļā aplūkota korporatīvā sektora un mājsaimniecību finansiālā ievainojamība, 9. nodaļā – līzings kompāniju attīstība un 10. nodaļā – maksājumu sistēmu darbība. Turpmāk "Finanšu stabilitātes pārskats" tiks publicēts divas reizes gadā.

1. LATVIJAS ĀRĒJĀ EKONOMISKĀ VIDE UN IEKŠZEMES EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE

Viens no nozīmīgākajiem ārējiem riskiem ir lēnā Eiropas tautsaimniecības atveseļošanās, kaut gan ES valstu pēdējo gadu lēnāka ekonomiskā attīstība Latvijas eksportu un tautsaimniecības izaugsmi būtiski neietekmē.

Pēdējos divos gados pasaules tautsaimniecībai bija raksturīga liela nestabilitāte un nenoteiktība – 2001. gadā sākusies lejupslīde skāra nozīmīgākās attīstītās valstis un daudzas attīstības valstis. Kaut gan šīs lejupslīdes sekas globālajā vidē vēl nav pilnībā pārvarētas, tomēr arvien vairāk rādītāju liecina par globālās tautsaimniecības atveseļošanās sākumu 2003. gada otrajā pusē.

20. gs. 90. gados strauja augsto tehnoloģiju nozares attīstība veicināja investoru interesi, ļaujot uzņēmumiem aizņemt naudu liela mēroga projektu finansēšanai. Vēlāk, kad noskaidrojās šo investīciju pārmērīgais apjoms un to neatbilstība tirgus vajadzībām, investori kļuva piesardzīgāki, tāpēc krasi samazinājās uzņēmumu finansēšanas iespējas. Izveidojās būtiska uzņēmumu finanšu nesabalansētība – pārāk lieli parādi un apjomīgi, ienākumus nenesoši aktīvi. Uzņēmumiem bija vajadzīgs laiks darbības pārstrukturēšanai, lai atjaunotu investoru un kreditoru uzticību. Korporatīvā sektora disproporcijas īpaši izteiktas bija ASV. Tā kā ASV ir noteicēja pasaules tautsaimniecībā, negatīvas sekas bija jūtamas arī citur, t.sk. eiro zonas valstīs un Japānā. Turklāt jāņem vērā tas, ka eiro zonas valstīs un Japānā ciklisku tautsaimniecības attīstību kavēja strukturālas problēmas. Vairākas problēmas vēl nav atrisinātas, piemēram, eiro zonas valstu neelastīgais darbaspēka tirgus, banku sektora problēmas un deflācija Japānā un ASV ārējā sektora nesabalansētība.

Lai saglabātu konkurētspēju tirgū un samazinātu zaudējumus, uzņēmumi bija spiesti pārskatīt izdevumus, samazinot krājumu apjomu un darbinieku skaitu. Krājumu apjoma sarūkums izraisīja stagnāciju ražošanas sektorā, bet darbinieku skaita samazināšana būtiski pasliktināja situāciju darbaspēka tirgū, kas savukārt negatīvi ietekmēja iedzīvotāju konfidenci. Pēdējo divu gadu laikā patērētāju un ražotāju konfidenci negatīvi iespaidoja arī vairāki citi faktori, t.sk. terora akti ASV 2001. gada 11. septembrī, grāmatvedības skandāli ASV 2002. gadā, karš Irākā 2003. gada pavasarī, SARS izplatīšanās, kā arī nestabilitāte akciju tirgos.

Lēnākai ekonomiskajai attīstībai bija raksturīgs samērā zems inflācijas spiediens, kas daudzu valstu centrālajām bankām ļāva krasi pazemināt procentu likmes, kuras joprojām bija vēsturiski viszemākajā līmenī gan ASV un eiro zonas valstīs, gan Japānā, bet stimulējoša fiskālā politika veicināja tautsaimniecības attīstību.

Eiro kurss 2002. gada jūlijā sasniedza paritāti ar ASV dolāru, un kopš šā laika eiro ir nostiprinājies, negatīvi ietekmējot eiro zonas valstu eksportu.

2003. gadā sākās pakāpeniska pasaules tautsaimniecības atveseļošanās – ASV un Japānas tautsaimniecības attīstību 2. ceturksnī straujāk, nekā prognozēts, noteica privātā pieprasījuma kāpums. Tomēr eiro zonas valstu ekonomiskajā attīstībā gada pirmajā pusē vēl joprojām bija vērojama stagnācija, lai gan pēdējo apsekojumu rezultāti liecina par iespējamu uzlabošanos 2003. gada beigās. Lielākais ASV tautsaimniecības veiksmīgas attīstības risks joprojām ir neapmierinošā situācija darbaspēka tirgū, jo netiek radītas jaunas darba vietas un pieaug tekošā konta deficīts. Eiro zonas valstu tautsaimniecības attīstību lielā mērā noteiks tas, cik strauji attīstīsies ASV tautsaimniecība, bet lielākais risks nākotnē saistīsies ar iespējamo eiro kursa kāpumu attiecībā pret ASV dolāru. Globālā tautsaimniecības atveseļošanās turpinās pozitīvi ietekmēt Japānas eksportu apstākļos, kad iekšzemes pieprasījums vēl nav tik augsts, lai būtiski veicinātu šīs valsts tautsaimniecības izaugsmi arī turpmāk.

Pasaules tautsaimniecības attīstības pasliktināšanās ietekmēja arī Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu ekonomisko attīstību, taču negatīvo tendenču izpausme šo valstu grupā nebija tik izteikta kā vairākumā attīstīto valstu. Ārējā pieprasījuma vājināšanos un eksporta pieauguma tempa kritumu nedaudz kompensēja iekšējā pieprasījuma kāpums, ko noteica gan ārvalstu investīcijas, gan procentu likmju un banku sektora attīstības izraisītais kreditēšanas pieaugums. Vairākās valstīs iekšējā pieprasījuma kāpumu būtiski veicināja reālo darba algu palielinājums un stimulējoša fiskālā politika. Iekšējo un ārējo izaugsmes faktoru nesabalansētība vairākās Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs ievērojami pasliktināja tekošā konta saldo, un, aizkavējoties globālās ekonomiskās vides atlabšanai, kā arī turpinoties tautsaimniecības stagnācijai ES attīstītākajās valstīs, šo valstu ekonomiskā izaugsme var samazināties.

Ievērojot situāciju ES valstīs, viens no būtiskākajiem Latvijas tautsaimniecības ārējiem riskiem ir lēna Eiropas valstu ekonomiskā atveseļošanās, kas var samazināt ārējo pieprasījumu. Tomēr attīstība pēdējos gados liecina, ka ES valstu tautsaimniecības lejupslīde visai nenozīmīgi ietekmē Latvijas eksportu un ekonomisko izaugsmi un tādējādi – arī banku pelnītspēju un to aktīvu kvalitāti.

Krievijas tautsaimniecības attīstību lielā mērā nosaka pasaules enerģētisko resursu un krāsaino metālu tirgus konjunktūra, kas pēdējos gados bijusi labvēlīgāka šo resursu eksportētājvalstīm. Eksporta ienākumu kāpums būtiski ietekmēja arī iekšējo pieprasījumu, kas izpaudās gan kā investīciju, gan kā patēriņa palielināšanās, tāpēc saglabājās samērā augsts Krievijas IKP pieauguma temps. Krievijas tautsaimniecības straujā attīstība veicināja arī pārējo NVS valstu ekonomisko izaugsmi, ko galvenokārt noteica šīs valstu grupas samērā lielais savstarpējās tirdzniecības īpatsvars.

Pēdējo gadu laikā ekonomiskā situācija Latvijā bija labvēlīga. Būtisku tautsaimniecības izaugsmi veicināja gan iekšējā, gan ārējā pieprasījuma kāpums, lai gan nozīmīgāko tirdzniecības partnervalstu ekonomiskā aktivitāte bija zema. Strauji pieaugot investīciju apjomam, tekošā konta negatīvais saldo salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem pasliktinājās. Tirdzniecības nosacījumu uzlabošanās un eiro kursa kāpums eksportu ietekmēja pozitīvi, tomēr importa pieauguma temps bija straujāks, liecinot par augstu iekšzemes pieprasījuma kāpuma tempu. Palielinoties ekonomiskajai aktivitātei, nedaudz samazinājās bezdarba līmenis. Inflācijas pieauguma temps 2003. gada 1. pusgadā nedaudz palielinājās, jo sliktas ražas ietekmē pieauga pārtikas produktu cenas, bet augstais eiro kurss noteica no eiro zonas valstīm importēto preču (apģērba, apavu, pārtikas u.c.) cenu kāpumu. Budžeta deficīts pakāpeniski tika samazināts, bet 2002. gada beigās neparedzēti augsti valdības izdevumi noteica budžeta deficīta pieaugumu. Stingra fiskālā politika 2003. gada pirmajā pusē mazināja iekšzemes pieprasījumu, tomēr gada otrajā pusē

plānots straujš izdevumu pieaugums un tādējādi – arī budžeta deficīta kāpums. Gan 2. pusgadam raksturīgais augošais tekošā konta deficīts, gan budžeta deficīta pieaugums rada vērā ņemamu makroekonomisko risku. Tāpēc valdības apņemšanās 2004. gadā samazināt budžeta deficītu līdz 2.2% no IKP vērtējama pozitīvi.

Situācija banku sektorā ir stabila. Labvēlīgo ekonomisko apstākļu ietekmē Latvijas banku sektors attīstās veiksmīgi, saglabājot augstus peļnītspējas, likviditātes un kapitāla pietiekamības rādītājus. Latvijas Republikā reģistrētas 22 bankas un viena ārvalsts bankas filiāle. Deviņās bankās ārvalstu akcionāriem pieder vairāk nekā 50% no banku apmaksātā pamatkapitāla. 2003. gada jūnija beigās ārvalstu investoriem piederēja 52.2% no kopējā banku apmaksātā pamatkapitāla, visvairāk – Igaunijas, Zviedrijas un Vācijas rezidenti. Sešas bankas ir ārvalstu banku meitasuzņēmumi, t.sk. trīs no tām – ES valstu (Vācijas un Zviedrijas) banku meitasuzņēmumi.

2. IEKŠZEMES KREDĪTU KONCENTRĀCIJA ATSEVIŠĶOS TIRGUS SEGMENTOS

Visstraujāk pieaudzis mājāsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums, tomēr banku kredītportfelī joprojām dominē iekšzemes uzņēmumiem izsniegtie kredīti.

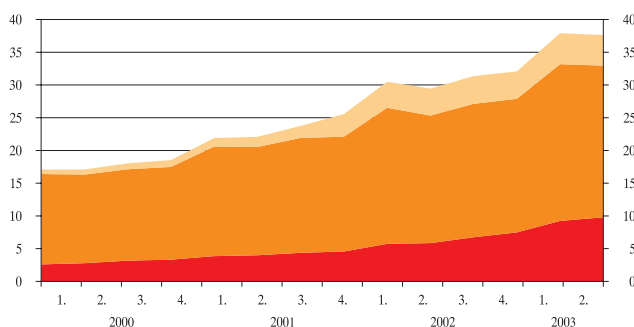
Kopš 2000. gada Latvijā strauji attīstās kreditēšana, ko ietekmējuši vairāki faktori: ekonomiskās situācijas stabilizēšanās, augošie iedzīvotāju ienākumi, zemi uzņēmumu un mājāsaimniecību parāda rādītāji, efektīva īpašuma tiesību un apgrūtinājumu nostiprināšanas sistēma, zema inflācija un procentu likmju kritums pasaules finanšu tirgos. Stratēģiskie ārvalstu investori, kas kopš 20. gs. 90. gadu vidus darbojās Latvijas finanšu tirgū, pēdējos gados pievērsušies jaunu tirgus segmentu apgūšanai un kredītu tirgus pārdalei. Rezultātā saasinājusies banku konkurence: samazinājušās kredītu procentu likmes un kredītu un noguldījumu procentu likmju starpība, bankas sākušas piedāvāt arvien izdevīgākus kredīta nosacījumus un paplašinājies pakalpojumu klāsts. 20. gs. 90. gadu vidū bankas galvenokārt kreditēja lielos uzņēmumus un turīgas privātpersonas, bet, sākot ar 2001. gadu, tās arvien vairāk pievērsās mazo un vidējo uzņēmumu un mājāsaimniecību kreditēšanai.

2003. gadā iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu atlikums turpināja augt (sk. 1. att.). Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu palielinājās iekšzemes uzņēmumiem (valsts un privātajiem) un mājāsaimniecībām (privātpersonām un tās apkalpojošajām bezpeļņas institūcijām) izsniegto kredītu atlikuma pieauguma temps. Savukārt nebanku finanšu institūcijām izsniegto kredītu atlikuma kāpuma temps samazinājās 2002. gada augstās bāzes dēļ. Straujāk pieauga to kredītu veidu atlikums, kuriem bija mazāks īpatsvars banku aktīvos un hipotēku kredīta atlikums (sk. 2. att.).

1. attēls

IEKŠZEMES NEBANKU SEKTORAM IZSNIEGTIE KREDĪTI (% no IKP)

— Kredīti nebanku finanšu institūcijām
— Kredīti uzņēmumiem
— Kredīti mājāsaimniecībām

Lai gan pēdējos gados mājāsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums pieauga straujāk nekā citiem tirgus segmentiem izsniegto kredītu atlikums, banku kredītportfelī

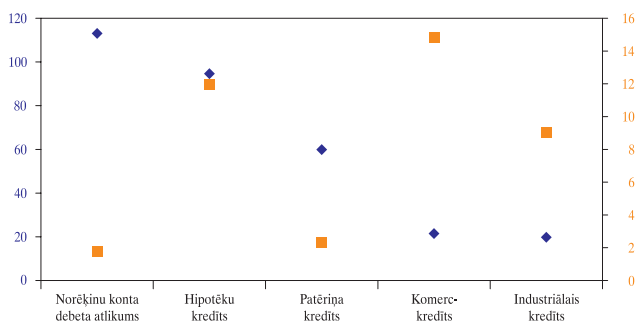
joprojām dominēja iekšzemes uzņēmumiem izsniegtie kredīti. To atlikums 2003. gada jūnija beigās sasniedza 23.2% {19.5%}¹ no IKP jeb 1 313.2 milj. latu, kredītu atlikuma gada pieauguma tempam sasniedzot 31.9% {26.1%} un šādu kredītu atlikumam veidojot 27.0% {26.0%} no banku aktīviem. Šajā tirgus segmentā bija augsts koncentrācijas līmenis – trīs bankas izsniedza 60.7% no kredītu atlikuma. Septiņās bankās iekšzemes uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikums 2003. gada 1. pusgada beigās pārsniedza 20% no šo banku aktīviem (sk. 3. att.), un to summa veidoja 48.7% no banku sektora kopējiem aktīviem. Tas nozīmē, ka nelabvēlīgos apstākļos šo banku problēmas var būtiski ietekmēt visu banku sektoru. Tomēr kredītrisku ierobežo banku pilnveidotā risku pārvaldīšana un minēto banku kredītportfeļa diversifikācija pa tautsaimniecības nozarēm. Visu šo banku vienas nozares uzņēmumiem izsniegto kredītu apjoms nepārsniedz 30% no uzņēmumiem izsniegto kredītu kopapjoma. Arī uzņēmumu finansiālo rādītāju attīstība liecina par to, ka šajā sektorā kredītrisks nepieaug (sk. 8. nodaļu). Kredītriska kāpumu nākotnē var izraisīt iespējamās nelabvēlīgas tendences tirdzniecībā, ja tirdzniecības platības turpinās pieaugt tikpat strauji kā līdz šim un daļa lielveikalu neizturēs konkurenci, kaut gan pēdējā gada laikā šajā nozarē vērojama stabilizēšanās un peļnīspējas rādītāju uzlabošanās.

2. attēls

IEKŠZEMES NEBANKU SEKTORAM IZSNIEGTO KREDĪTU VEIDI

(2003. gada jūnija beigās; %)

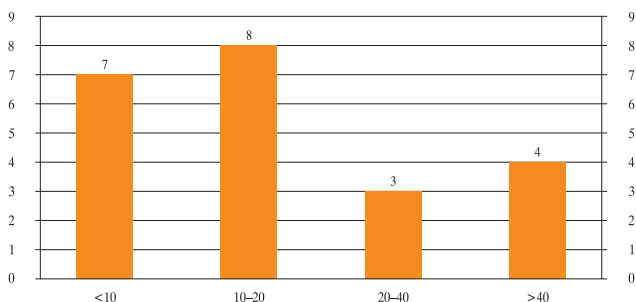
◆ Gada pieaugums
■ Īpatsvars aktīvos

3. attēls

BANKU DALĪJUMS PĒC IEKŠZEMES UZŅĒMUMIEM IZSNIEGTO KREDĪTU ĪPATSVARA AKTĪVOS

(2003. gada jūnija beigās; %)

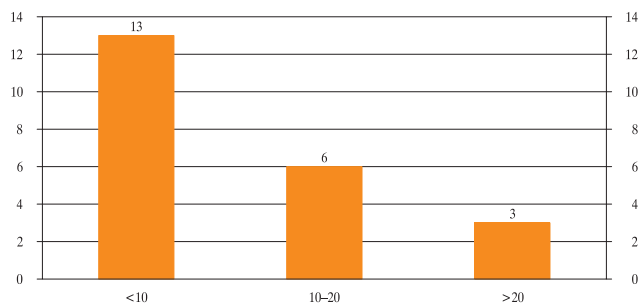
Strauji attīstoties mājokļu tirgum, samazinoties procentu likmēm un palielinoties iedzīvotāju ienākumiem un banku konkurencei, pēdējo gadu laikā bankas mainījušas stratēģiju, arvien vairāk pievēršoties māsaimniecību kreditēšanai. Iekšzemes māsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums, kas vēl pirms pieciem gadiem veidoja tikai 1% no IKP, joprojām ir ievērojami mazāks nekā iekšzemes uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikums, bet tā pieauguma temps – daudz straujāks: 2003. gada jūnija beigās – 555.0 milj. latu jeb 9.8% {5.8%} no IKP, kredītu atlikuma gada kāpuma tempam sasniedzot 86.0% {56.3%}. Straujo māsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma pieaugumu galvenokārt noteica hipotekārās kreditēšanas attīstība. Māsaimniecībām izsniegto kredītu īpatsvars banku aktīvos jūnija beigās sasniedza 11.4% {7.8%}. Lai gan uzņēmumiem un māsaimniecībām izsniegto kredītu segmentā dominēja vienas un tās pašas bankas, kredītrisks māsaimniecību segmentā bija sadalīts vienmērīgāk. Triju šā sektora līderu tirgus daļas bija gandrīz vienādas

¹ {} – iepriekšējā gada atbilstošā perioda rādītājs.

un kopā veidoja 56.7%. Vienā mazā un divās vidējā lieluma bankās¹ māsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma īpatsvars pārsniedza 20% no šo banku aktīviem (sk. 4. att.). Pārējās bankas šajā tirgus segmentā izvietojušas samērā nelielu aktīvu daļu.

4. attēls

BANKU DALĪJUMS PĒC IEKŠZEMES MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO KREDĪTU ĪPATSVARA AKTĪVOS
(2003. gada jūnija beigās; %)

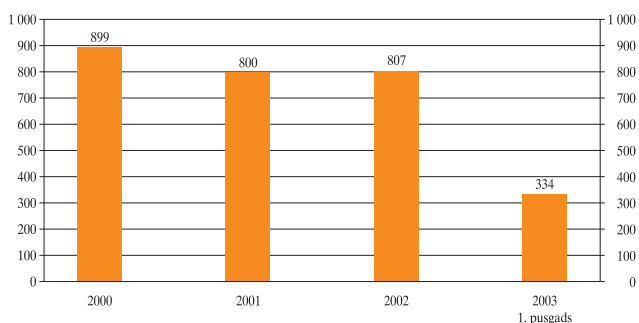

1. ielikums. Dzīvokļu tirgus attīstība

Dzīvokļu cenu kāpumu Latvijā kopš 2001. gada beigām noteica augošais pieprasījums un ierobežotais piedāvājums. Straujo pieprasījuma pieaugumu ietekmēja vairāki faktori, būtiskākais no tiem – hipotekārās kredītešanas attīstība kopš 2000. gada sākumā ar ievērojamu procentu likmju kritumu un izdevīgāku banku un līzingu kompāniju hipotēku kredīta nosacījumu piedāvājumu. 2001. gada beigās radās bažas par iespējamo ASV dolāra kursa kritumu un ievērojami samazinājās šajā valūtā veikto darījumu procentu likmes. Tāpēc daļa iedzīvotāju ASV dolāru uzkrājumus konvertēja noguldījumos latos ar augstākām procentu likmēm vai ieguldīja nekustamajā īpašumā. Biežāk tika pirkti ne visai dārgie 1 un 2 istabu dzīvokļi pircēju pašu vajadzībām vai nolūkā tos iznomāt, jo gan dzīvokļu cenas, gan to īres maksa strauji auga. Cenu kāpumu veicināja arī līdz šim gandrīz neatjaunotais dzīvojamais fonds (sk. 5. att.) – galvenokārt tika būvētas privātmājas un atsevišķas daudzdzīvokļu mājas, kurās dzīvokļu cenas ir nesalīdzināmi augstākas nekā dzīvokļiem vecajās mājās, un tāpēc tie nav pieejami lielākajai daļai iedzīvotāju. Tādējādi, pieaugot dzīvokļu pieprasījumam, palielinājās arī to cenas.

5. attēls

UZBŪVĒTO DZĪVOKĻU SKAITS

Savukārt kopš 2003. gada pavasara dzīvokļu tirgū saglabājās stabila situācija un, pēc nekustamā īpašuma kompāniju informācijas, dzīvokļu cenas vairs neauga vai pat nedaudz saruka. To noteica dzīvokļu pieprasījuma samazināšanās vecajās sērijveida mājās, jo šo māju dzīvojamās platības 1 m² cena dažkārt jau sāk sasniegt dzīvokļa 1 m² atjaunošanas izmaksas. Tāpēc daļa pircēju ar lielākiem ienākumiem izvēlējās pirkt dzīvokļus jaunuzceltās mājās vai privātmājas, pārdodot savus vecos dzīvokļus. Arī plašsaziņas līdzekļos tika izteiktas bažas par to, ka otrreizējā dzīvokļu tirgū cenas drīz kritīsies, tāpēc, iespējams, daļa potenciālo pircēju nogaidīja. Līdzīga situācija 2002. gada pavasarī bija Igaunijā. Ņemot vērā kaimiņvalsts pieredzi, var

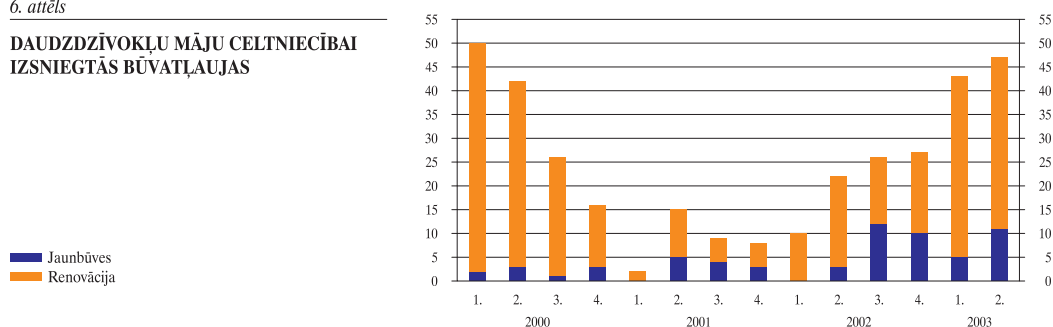
¹ Bankas pēc aktīvu apjoma tiek dalītas trijās grupās – lielās bankas (aktīvi pārsniedz 400 milj. latu), vidējā lieluma bankas (aktīvi ir no 80 milj. latu līdz 400 milj. latu) un mazās bankas (aktīvi mazāki par 80 milj. latu).

prognozēt, ka būtisks dzīvokļu cenu samazinājums otrreizējā dzīvokļu tirgū Latvijā nav gaidāms. Dzīvokļi jaunajās mājās ir samērā plaši, un, lai gan 1 m² cenas starpība vecajās un jaunajās mājās nav liela, vairākums pircēju dzīvokli jaunā mājā atļauties nevar.

Par strukturālām pārmaiņām mājokļu tirgū liecina arī tas, ka kopš 2002. gada vērojams izsniegto būvatļauju skaita pieaugums daudzdzīvokļu māju celtniecībai un padomju laikā nepabeigto daudzdzīvokļu māju atjaunošanai (sk. 6. att.). 2003. gadā uzbūvēto dzīvokļu skaits varētu pārsniegt 1 000 (2002. gadā – 807). 2004. gadā plānots vēl lielāks celtniecības apjoma pieaugums.

6. attēls

DAUDZDZĪVOKĻU MĀJU CELTniecĪBAI IZSNIEGTĀS BŪVATĻAUJAS

Tādējādi tipveida dzīvokļu cenas otrreizējā tirgū, no vienas puses, pozitīvi ietekmēs hipotekārās kredītiņšanas attīstība, bet, no otras puses, cenu kāpumu ierobežos piedāvājuma palielināšanās, mainoties tirgus struktūrai. Ņemot to vērā, gaidāma tipveida dzīvokļu otrreizējā tirgus cenu stabilizēšanās tuvākajā laikā, bet 2004. gadā, būtiski pieaugot jaunu dzīvokļu piedāvājumam, tās nedaudz samazināsies (lielāks cenu kritums gaidāms dzīvokļiem vecāko sēriju mājās). Turpmāk dzīvokļu cenas augs mērenāk – proporcionāli iedzīvotāju ienākumu kāpumam.

Ar dzīvokļu cenu svārstībām saistīto risku ierobežo tas, ka Latvijas bankas rūpīgi izvērtē aizņēmēja ienākumus kā sākotnējo kredīta atmaksas avotu. Turklāt, lai privātpersonai izsniegtajam aizdevumam tiktu piešķirta samazināta (50%) kapitāla prasība, kredīta apmērs nedrīkst pārsniegt 70% no iekārtātā nekustamā īpašuma tirgus vērtības. Pārējos gadījumos šāda veida kredītam tiek piemērota 100% riska pakāpe. Ņemot vērā to, ka pagaidām tikai divās bankās mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu atlikums pārsniedz 20% no šo banku aktīviem un šo banku tirgus daļa ir samērā neliela, kā arī mājsaimniecību visai zemo parāda līmeni un to, ka tirgus sākotnējā attīstības stadijā kredīti tiek piešķirti mājsaimniecībām ar augstāku ienākuma līmeni, var secināt, ka iespējamās dzīvokļu cenu svārstības banku sektoram lielas problēmas nesagādās.

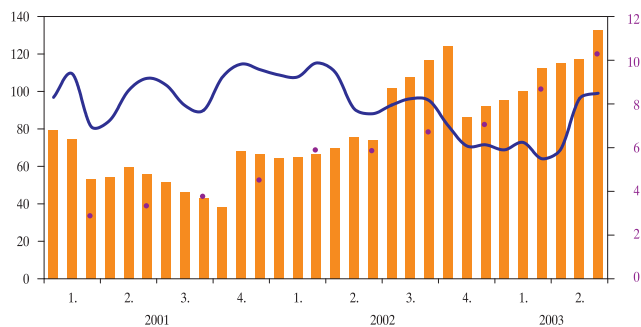
Strauji attīstoties mājsaimniecību kredītiņšanei, pēdējo gadu laikā būtiski palielinājies banku hipotēku kredīta portfelis. Hipotekārā kredītiņšana sāka attīstīties samērā nesen. Pirms pieciem gadiem hipotēku kredīta atlikums bija mazāks par 1% no IKP. Tikai 2001. gada beigās, samazinoties kredītu procentu likmēm, sākās hipotekārās kredītiņšanas strauja attīstība. Procentu likmju sarukumu noteica ne tikai vispārējais procentu likmju kritums pasaulē, bet arī banku vēlme palielināt savu tirgus daļu. Tādējādi iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegtā hipotēku kredīta atlikums 2003. gada jūnija beigās bija par 99.0% {88.0%} lielāks nekā 2002. gada jūnija beigās un veidoja 595.8 milj. latu jeb 10.5% {5.9%} no IKP (sk. 7. att.), t.sk. mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu atlikums palielinājās 1.3 reizes un veidoja 339.2 milj. latu jeb 6.0% {2.9%} no IKP. Hipotēku kredīta pieauguma temps 2003. maijā strauji palielinājās, jo tika veikts kredītu uzskaites pārrēķins atbilstoši Latvijas Bankas prasībām – no uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikuma 59.9 milj. latu industriālā kredīta tika pārklasificēti par hipotēku

kredītu. Ņemot vērā kredītu pārdali, hipotēku kredīta atlikuma kāpums tomēr bija straujāks nekā pirms tās.

7. attēls

IEKŠZEMES HIPOTĒKU KREDĪTS (%)

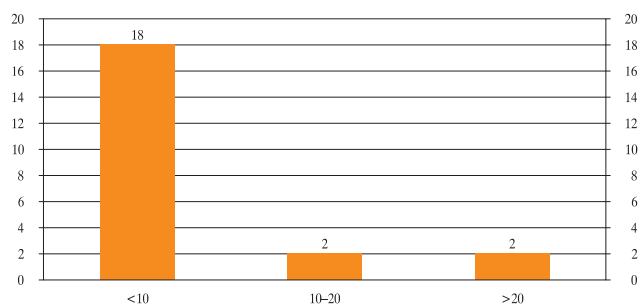
— Mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma mājokļa iegādei gada pieaugums
 • Hipotēku kredīta atlikums pret IKP
 — Hipotēku kredīta atlikuma gada pieaugums

Mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu atlikums 2003. gada jūnija beigās veidoja tikai 7.0% {3.8%} no banku aktīviem. Tomēr atsevišķu banku bilancēs šo kredītu īpatsvars bija būtisks. Divās bankās mājokļa iegādei izsniegto kredītu īpatsvars pārsniedza 20% no šo banku aktīviem (sk. 8. att.), kuri kopā veidoja tikai 4.6% no banku sektora aktīviem. Šajā tirgus sektorā bija augsts koncentrācijas līmenis – triju šā sektora līderu tirgus daļa sasniedza 55.2% no mājokļa iegādei izsniegto kredītu atlikuma. Kredītu īpatsvars mājokļa iegādei kredītešanas līderu aktīvos līdz šim bijis samērā neliels, bet tam ir tendence augt. Rezultātā palielināsies arī ar iespējamām nekustamā īpašuma cenu svārstībām saistītais risks.

8. attēls

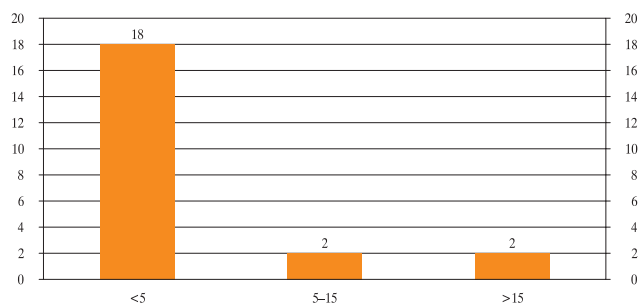
BANKU DALĪJUMS PĒC MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO KREDĪTU ĪPATSVARA AKTĪVOS (2003. gada jūnija beigās; %)

Iekšzemes nebanku finanšu institūcijām izsniegto kredītu apjoms līdz pat 2001. gada beigām bija nenozīmīgs, bet turpmāk to apjoms strauji pieauga galvenokārt sakarā ar bankām piederošo līzingu kompāniju finansējuma kāpumu. 2003. gada jūnija beigās līzingu kompānijām izsniegto kredītu atlikums sasniedza 265.0 milj. latu jeb 4.7% {4.1%} no IKP (gada pieaugums – 26.3%). Ar iekšzemes nebanku finanšu institūciju kredītešanu nodarbojās vairākas lielās un vidējā lieluma bankas, un dažām no tām piederēja arī šo finanšu uzņēmumu daļas. Tādējādi šajā tirgus segmentā 2003. gada jūnija beigās bija vērojams ļoti augsts koncentrācijas līmenis – triju banku tirgus daļa veidoja 91.8% no banku sektora aktīviem. Kaut gan nebanku finanšu institūcijām izsniegto kredītu atlikums strauji auga, tas joprojām veidoja samērā nelielu banku aktīvu daļu (5.4% {5.5%}); sk. 9. att.). Tā kā lielākā šo kredītu

9. attēls

BANKU DALĪJUMS PĒC IEKŠZEMES NEBANKU FINANŠU INSTITŪCIJĀM IZSNIEGTO KREDĪTU ĪPATSVARA AKTĪVOS (2003. gada jūnija beigās; %)

daļa tika izsniegta tieši lizinga kompānijām un to nozīme Latvijas finanšu sektorā arvien palielinājās, lizinga kompāniju darbība analizēta pārskata 9. nodaļā.

Ar uzņēmumu kreditēšanu saistītos riskus ierobežo banku risku pārvaldīšanas kvalitātes uzlabošanās, kredītporfeļa diversifikācija pa nozarēm un korporatīvā sektora finansiālo rādītāju uzlabošanās. Riskam pakļauta nozare ir tirdzniecība, jo tirdzniecības centru segments ir piesātināts un tirdzniecības uzņēmumiem ir augsts parāda līmenis (sk. 8. nodaļu), tomēr arī šajā nozarē vērojama parāda līmeņa samazināšanās. Ar mājsaimniecību kreditēšanu saistītais risks pagaidām nav liels, tomēr tas pamazām aug, atsevišķām bankām arvien vairāk palielinot šim tirgus segmentam izsniegto kredītu apjomu un pieaugot parāda attiecībai pret mājsaimniecību ienākumiem.

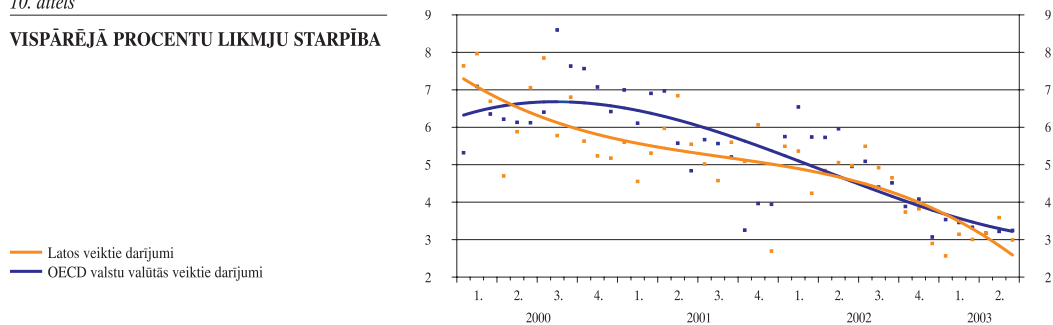
3. VISPĀRĒJĀ PROCENTU LIKMJU STARPĪBA

Pieaugošā konkurence veicināja banku kredītu un noguldījumu procentu likmju starpības samazināšanos.

No jauna veikto darījumu vispārējai jeb kredītu un noguldījumu procentu likmju starpībai (*overall margin*) bija tendence samazināties. No 2000. gada janvāra līdz 2003. gada jūnijam ievērojami saruka gan latos, gan Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) valstu valūtās veikto darījumu vispārējā procentu likmju starpība (attiecīgi par 2.1 procentu punktu – līdz 3.2% un par 4.6 procentu punktiem – līdz 3.0%; sk. 10. att.), tuvojoties attīstīto valstu vispārējās procentu likmju starpības līmenim. Vispārējās procentu likmju starpības samazinājums, procentu likmju kritums naudas tirgū un valsts parāda vērtspapīru ienesīguma sarukums banku sektora peļņit spēju neietekmēja negatīvi, jo būtiski palielinājies darījumu apjoms. Ņemot vērā kredītu tirgus potenciālu, var paredzēt tirgus pieaugumu arī nākamajos gados, tomēr nākotnē banku izdevumu efektivitātes uzlabošanai būs lielāka nozīme augstas banku rentabilitātes saglabāšanā.

10. attēls

VISPĀRĒJĀ PROCENTU LIKMJU STARPĪBA

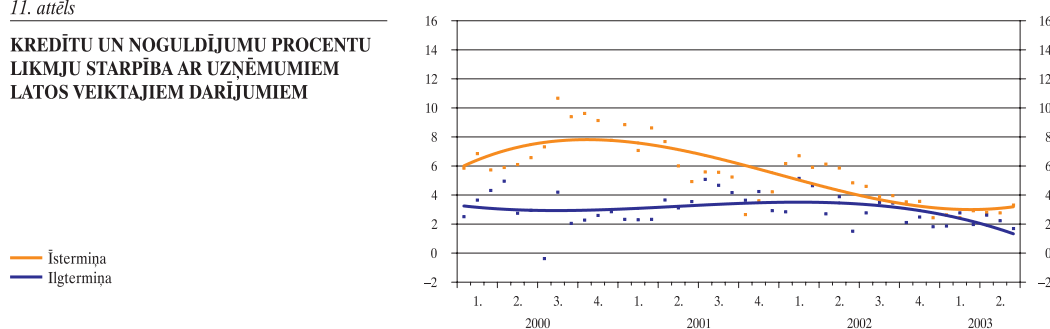

Latos un OECD valstu valūtās veikto darījumu vispārējā procentu likmju starpība bija gandrīz vienāda, jo līdzīgi bija to ietekmējošie faktori. Līdzvērtīgu procentu likmju starpības samazinājumu noteica makroekonomiskās vides stabilizācija, finanšu tirgus un banku sektora attīstība un konkurences pastiprināšanās vietējā tirgū. Tomēr nedaudz zemāka vispārējā procentu likmju starpība ārvalstu valūtās veiktajiem darījumiem nekā atbilstošajiem darījumiem latos radās saistībā ar banku iespēju aizņemt lētākus ārvalstu valūtu resursus no mātesuzņēmumiem vai citām finanšu institūcijām kredītlīniju veidā. Tas ļāva izsniegt lētākus kredītus, nodrošinot lielāku tirgus daļu. Iekšzemes nebankām OECD valstu valūtās no jauna izsniegto kredītu un no tām piesaistīto noguldījumu procentu likmju samazinājums bija straujāks nekā atbilstošajiem darījumiem latos, jo Federālo rezervju sistēma un Eiropas Centrālā banka (ECB) pazemināja bāzes likmes. Arī OECD valstu valūtās veikto darījumu procentu likmes bija zemākas nekā atbilstošajiem darījumiem latos.

Vispārējās procentu likmju starpības lejupslidošu tendenci noteica šīs starpības samazinājums gan iekšzemes uzņēmumu, gan mājsaimniecību sektorā (sk. 11. un 12. att.). Sarukumu ietekmēja samērā stabilās un tikai nedaudz samazinājušās noguldījumu procentu likmes un ievērojami straujāks kredītu procentu likmju kritums. Vispārējo procentu likmju starpību galvenokārt noteica uzņēmumu sektorā veikto darījumu procentu likmes, jo ar uzņēmumiem veikto darījumu apjoms bija lielāks nekā ar mājsaimniecībām veikto darījumu apjoms (no 2000. gada janvāra līdz 2003. gada jūnijam rezidentu uzņēmumiem no jauna izsniegtie kredīti veidoja 82.8% no šādu kredītu kopapjoma, bet noguldījumu īpatsvars sasniedza 73.1% no noguldījumu kopapjoma). Uzņēmumu un mājsaimniecību sektorā ilgtermiņa kredītu un noguldījumu procentu likmju starpībai bija līdzīga samazinājuma tendence. Straujāk tā kritās 2000. gadā, 2001. gadā stabilizējās un kopš 2002. gada atkal saruka. Ilgtermiņa kredītu un noguldījumu procentu likmju starpība bija atkarīga no banku sektora likviditātes jeb resursu cenas latu naudas tirgū (RIGIBOR¹), jo tā kritās periodos, kad banku sektora likviditāte uzlabojās un RIGIBOR attiecīgi samazinājās. Savukārt stabila tā saglabājās laikā, kad banku sektora likviditāte bija visai zema, piemēram, 2001. gadā. Banku ar mājsaimniecībām veikto īstermiņa darījumu procentu likmju starpība saruka straujāk nekā atbilstošajiem darījumiem uzņēmumu sektorā. Šādu tendenci noteica relatīvi stabilās un tikai nedaudz samazinājušās noguldījumu procentu likmes, kontrastējot ar straujāk krītošajām kredītu procentu likmēm. Saruka ar mājsaimniecību kredītēšanu saistītie riski, bet mājsaimniecību noguldījumu procentu likmju kritumu kavēja banku mērķi savas tirgus daļas nostiprināšanā un reālās procentu likmes, kas, ņemot vērā inflāciju, bija zemākas nekā nominālās procentu likmes. Pastiprinājās tendence klientiem (arī mājsaimniecībām) izsniegt īstermiņa kredītus (no dažām dienām līdz 1 mēnesim) pret kvalitatīvāku nodrošinājumu (vērtspapīru ķīlu) ar naudas tirgus kredītu procentu likmei līdzīgu procentu likmi. Šādi darījumi būtiski ietekmēja vispārējo procentu likmju starpību augstā apgrozījuma dēļ, jo rezidentiem latos no jauna izsniegto kredītu ar termiņu līdz 1 mēnesim īpatsvars īstermiņa kredītu struktūrā pieauga no 42.9% 2000. gadā līdz 66.1% 2003. gada 1. pusgadā. Tomēr šo kredītu īpatsvars banku aktīvos nebija liels (rezidentiem latos izsniegto kredītu ar termiņu

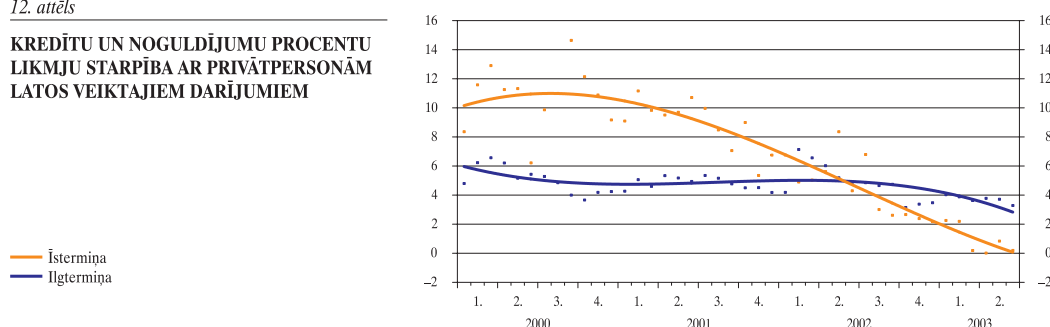
11. attēls

KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU PROCENTU LIKMJU STARPĪBA AR UZŅĒMUMIEM LATOS VEIKTAJIEM DARĪJUMIEM

12. attēls

KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU PROCENTU LIKMJU STARPĪBA AR PRIVĀTPERSONĀM LATOS VEIKTAJIEM DARĪJUMIEM

¹ Riga Interbank Offered Rate – Latvijas Bankas aprēķinātais naudas tirgus procentu likmju indekss.

līdz 6 mēnešiem īpatsvars īstermiņa kredītu struktūrā 2003. gada jūnijā bija 3.3%). Tādējādi vispārējo procentu likmju starpību galvenokārt noteica kredītu procentu likmju un mazākā mērā – īstermiņa noguldījumu procentu likmju samazinājums.

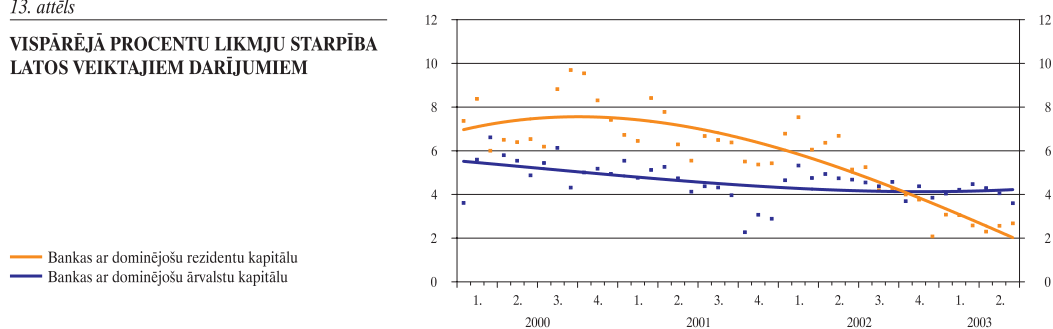
Par lielāku banku konkurenci liecināja ne vien zemāka vispārējā procentu likmju starpība, bet arī procentu likmju svārstīgums. Banku spēcīgā konkurence par tirgus daļu palielināšanu veicināja procentu likmju līmeņa izlīdzināšanos. Pēdējos gados banku sektorā turpinās strukturālas pārmaiņas, kas ietekmē vispārējo procentu likmju starpību. Līdztekus 5–7 universālām bankām, kas sniedza plašu pakalpojumu klāstu, savstarpējā konkurencē izmantojot cenu politiku, piedāvāto pakalpojumu daudzveidību un arvien profesionālāku klientu apkalpošanu, kredītu izsniegšanā, pastiprinot konkurenci vietējā tirgū, aktīvāk iesaistījās arī mazās bankas, kas iepriekš bija specializējušās pakalpojumu sniegšanā šaurākā tirgus nišā. Savukārt konkurētspējas uzlabošanai bankas paplašināja piedāvāto pakalpojumu klāstu un attīstīja pakalpojumu sniegšanu ar interneta starpniecību. Banku savstarpējo konkurenci peļņas gūšanā no parāda vērtspapīriem saasināja arī ieguldījumu un pensiju fondu ieguldījumi valsts parāda vērtspapīros.

2. ielikums. Banku procentu likmju politika banku dalījumā atkarībā no apmaksātā pamatkapitāla piederības

Latvijas banku sektors ir nevienmērīgs, vērtējot to kapitāla piederības, uzņēmējdarbības stratēģijas un banku lieluma ziņā. Precīzāks ieskats banku konkurētspējā rodas, aplūkojot vispārējo procentu likmju starpību dažādās banku grupās. Lai konstatētu banku izvēlēto procentu likmju politikas atšķirības atkarībā no apmaksātā pamatkapitāla piederības, bankas tika dalītas divās grupās: banku grupa, kurā dominē rezidentu kapitāls, un bankas ar ārvalstu kapitāla pārsvaru¹. Latos veikto darījumu vispārējā procentu likmju starpība bankās, kurās dominē ārvalstu kapitāls, pakāpeniski samazinājās no 4.9 procentu punktiem 2000. gada jūnijā līdz 3.6 procentu punktiem 2003. gada jūnijā (sk. 13. att.). Savukārt latos veikto darījumu vispārējā procentu likmju starpība bankās, kurās kapitāls galvenokārt pieder rezidentiem, sākotnēji bija augstāka (2000. gada jūnijā – 6.5 procentu punkti) un svārstīgāka, straujāk tā samazinājās 2002. gadā, stabilizējoties samērā zemā līmenī (2003. gada jūnijā – 2.7 procentu punkti).

13. attēls

VISPĀRĒJĀ PROCENTU LIKMJU STARPĪBA LATOS VEIKTAJIEM DARĪJUMIEM

Bankās, kurās dominē rezidentu kapitāls, vispārējās procentu likmju starpības samazinājumu noteica straujš īstermiņa kredītu procentu likmju kritums (īpaši mājāsaimniecību sektorā; sk. 14. un 15. att.). Ilgtermiņa kredītu un noguldījumu procentu likmju

¹ Atkarībā no apmaksātā pamatkapitāla piederības bankas, kurās dominē rezidentu un ārvalstu kapitāls, dalītas divās grupās, pamatojoties uz šādiem kritērijiem:

1) ārvalstu kapitāla daļas apjoms bankas apmaksātajā pamatkapitālā 2002. gada beigās (> 95%);

2) bankas rezidentiem izsniegto kredītu īpatsvars banku sektora kredītu kopapjomā (> 2.0%).

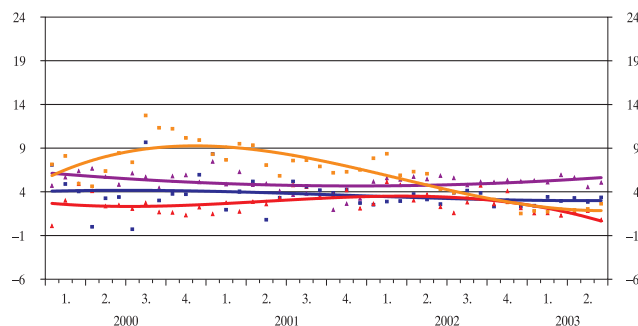
Banku grupā, kurā dominē ārvalstu kapitāls, iekļauti četri ārvalstu banku meitasuzņēmumi un viena ārvalsts bankas filiāle. Pārējās bankas iekļautas banku grupā, kurās dominē rezidentu kapitāls. Grupas mēneša procentu likme aprēķināta kā banku procentu likmju vidējais svērtais rādītājs.

starpība privātpersonu sektorā saruka nebūtiski, bet ilgtermiņa kredītu un noguldījumu procentu likmju starpība uzņēmumu sektorā saglabājās stabila. Lai gan īstermiņa kredītu procentu likmju kritums bija ievērojams, īstermiņa kredītu atlikums bija neliels. Tāpēc par konkurences apstākļiem un patiesajām atšķirībām bankās atkarībā no apmaksātā pamatkapitāla piederības vairāk liecināja ilgtermiņa kredītu un noguldījumu procentu likmju starpība. Tieši šī procentu likmju starpība bija zemāka bankās, kurās dominē ārvalstu kapitāls (sk. 14. un 15. att.). Šajās bankās par noguldījumu piesaisti maksātās procentu likmes bija nedaudz mazākas nekā atbilstošās likmes bankās, kurās dominē rezidentu kapitāls. Turklāt bankām, kurās dominē ārvalstu kapitāls, bija pieejami lētāki mātesuzņēmumu aizdevumi. Tāpēc bankas ar ārvalstu kapitāla pārsvaru varēja atļauties izsniegt arī lētākus kredītus. Tomēr pēdējā laikā atšķirības resursu piesaistes cenā un ilgtermiņa kredītu procentu likmēs bankās ar rezidentu kapitāla un bankās ar ārvalstu kapitāla pārsvaru bija nelielas. Tādējādi jāsecina, ka konkurētspēja bankās, kurās dominē rezidentu kapitāls, ir palielinājusies, sasniedzot to banku līmeni, kurās dominē ārvalstu kapitāls.

14. attēls

KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU PROCENTU LIKMJU STARPĪBA AR UZŅĒMUMIEM LATOS VEIKTAJIEM DARĪJUMIEM

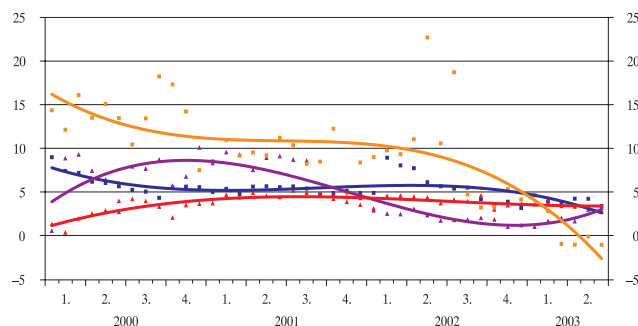
- Bankas ar dominējošu rezidentu kapitālu (īstermiņa darījumi)
- Bankas ar dominējošu rezidentu kapitālu (ilgtermiņa darījumi)
- Bankas ar dominējošu ārvalstu kapitālu (īstermiņa darījumi)
- Bankas ar dominējošu ārvalstu kapitālu (ilgtermiņa darījumi)

15. attēls

KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU PROCENTU LIKMJU STARPĪBA AR PRIVĀTPERSONĀM LATOS VEIKTAJIEM DARĪJUMIEM

- Bankas ar dominējošu rezidentu kapitālu (īstermiņa darījumi)
- Bankas ar dominējošu rezidentu kapitālu (ilgtermiņa darījumi)
- Bankas ar dominējošu ārvalstu kapitālu (īstermiņa darījumi)
- Bankas ar dominējošu ārvalstu kapitālu (ilgtermiņa darījumi)

4. AR NEREZIDENTIEM VEIKTIE DARĪJUMI

Pieaugusi Latvijas tautsaimniecības atkarība no nerezidentu uzkrājumiem un investoru riska izvērtējuma.

Latvijas banku sektoram raksturīgs liels ar nerezidentiem veikto darījumu apjoms gan kapitāla piesaistē, gan tā ieguldīšanā. 2003. gada jūnija beigās prasības pret nerezidentiem veidoja 39.2% {41.8%} no aktīviem, bet saistības pret nerezidentiem – 52.8% {52.3%} no pasīviem (sk. 16. un 17. att.). Strauji pieaugot iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu atlikumam, nerezidentu īpatsvars banku sektora aktīvos kopš 2000. gada pakāpeniski kritās. Savukārt banku finansēšanā nerezidentu ietekme pieaug. To nosaka vairāki faktori: privātā sektora kreditēšanai bankas arvien vairāk izmanto mātesuzņēmumu aizdevumus, un ar katru gadu palielinās piesaistīto nerezidentu noguldījumu atlikums.

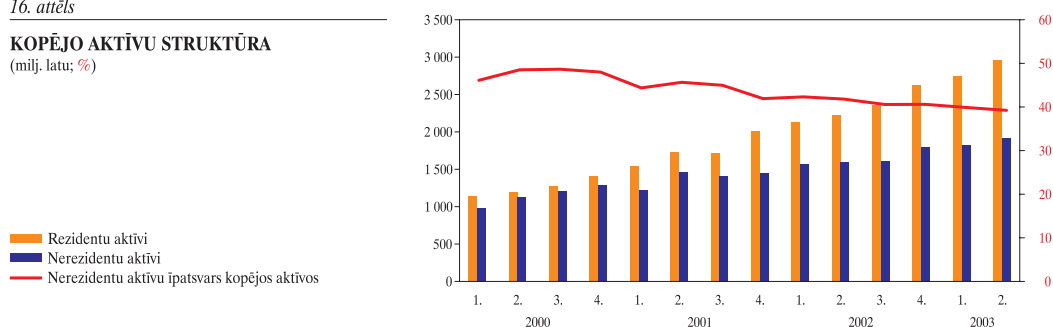
Prasības pret nerezidentu bankām 2003. gada jūnija beigās bija 980.7 milj. latu

{777.2 milj. latu} jeb 20.1% no aktīviem. Nozīmīgākie Latvijas banku debitori bija ASV un ES valstu kredītiestādes, kurās Latvijas bankām bija korespondentkonti (attiecīgi 268.2 milj. latu {254.7 milj. latu} un 504.0 milj. latu {429.2 milj. latu}). Lielākās prasības pret nerezidentu kredītiestādēm bija t.s. nišas bankām, kas veic viena veida operācijas un galvenokārt nodarbojas ar nerezidentu klientu ārvalstu valūtu norēķinu kontu apkalpošanu un šo līdzekļu izvietojumu ārvalstu kredītiestādēs. Šajā segmentā nebija pārāk augsts koncentrācijas līmenis – triju banku prasību īpatsvars pret nerezidentu kredītiestādēm veidoja 47.2% no šo prasību kopējā atlikuma un sešām bankām šādu prasību īpatsvars aktīvos bija lielāks par 50%. Ņemot vērā to, ka ASV un ES valstis tiek raksturotas kā zema riska valstis un bankām jānodrošina nepieciešamā likviditāte, liels prasību īpatsvars pret šo valstu bankām vērtējams pozitīvi. Prasības pret NVS valstīm joprojām bija samērā zemas, bet kopš 2003. gada aprīļa tās auga, jūnijā beigās sasniedzot 104.5 milj. latu {28.5 milj. latu}. Tas izskaidrojams ar to, ka aprīlī stājās spēkā Krievijas Bankas 2003. gada 31. martā pieņemtais lēmums izslēgt Latviju no to valstu un teritoriju saraksta, ar kurām veiktās ārvalstu valūtas operācijas tiek īpaši kontrolētas. Tādējādi Latvijas un Krievijas uzņēmumu sadarbība kļuva vienkāršāka.

16. attēls

KOPĒJO AKTĪVU STRUKTŪRA

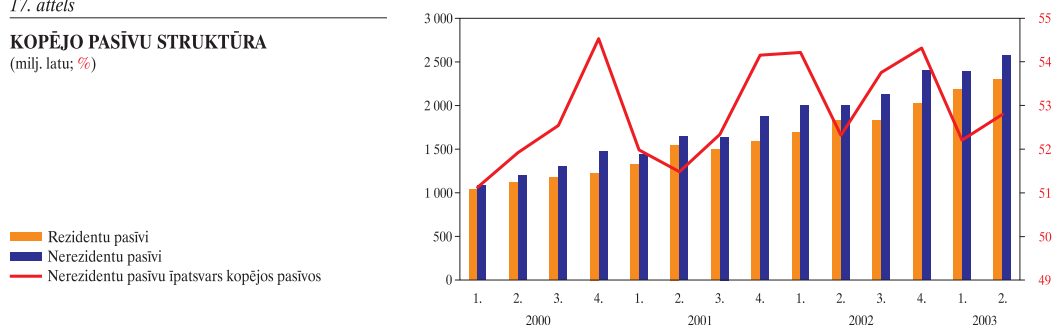
(milj. latu; %)

17. attēls

KOPĒJO PASĪVU STRUKTŪRA

(milj. latu; %)

Nerezidentu nebanku sektoram izsniegto kredītu apjoms 2003. gada jūnijā beigās bija 256.8 milj. latu {268.6 milj. latu} jeb 5.3% no banku sektora aktīviem. Nedaudz mazāk par pusi no šo kredītu atlikuma bija izsniegts ASV rezidentiem, aptuveni piektā daļa – ES valstu un NVS rezidentiem. Šajā tirgus sektorā bija augsts koncentrācijas līmenis – trīs bankas izsniedza 59.3% no nerezidentiem nebankām izsniegto kredītu kopējā atlikuma. Ar nerezidentu nebanku sektoram izsniegtajiem kredītiem saistītais risks bija nenozīmīgs, jo šo kredītu īpatsvars banku aktīvos bija samērā neliels – tikai trijām mazajām bankām nerezidentiem izsniegto kredītu apjoms pārsniedza 20% no šo banku aktīviem. Turklāt šo kredītu atlikums salīdzinājumā ar 2002. gada jūnijā beigām samazinājās.

Saistības pret nerezidentu bankām 2003. gada jūnijā beigās veidoja 547.2 milj. latu {414.7 milj. latu} jeb 11.2% no banku sektora pasīviem. No nerezidentu bankām piesaistīto līdzekļu atlikumā dominēja ES valstis (398.4 milj. latu {288.5 milj. latu}), jo vairākas Latvijas bankas ir ES valstu kredītiestāžu meitasuzņēmumi un

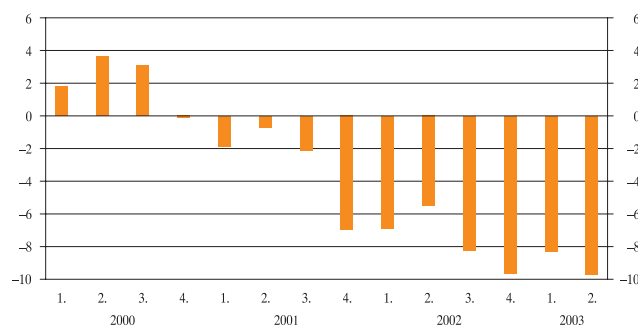
Latvijā darbojās viena ES valsts bankas filiāle. Saistības pret pārējo valstu bankām bija samērā nelielas. Šim tirgus segmentam bija raksturīgs augsts koncentrācijas līmenis – triju banku saistības veidoja 58.6% no šo saistību kopējā atlikuma. Aizņēmumi no nerezidentu kredītiestādēm bija nozīmīgs finansējuma avots vairākās bankās. Šīs bankas galvenokārt bija ES valstu kredītiestāžu meitasuzņēmumi vai arī saņēma finansējumu konkrēta projekta īstenošanai no ārvalstu investīciju bankām. Latvijas tautsaimniecības straujais izaugsmes temps, gaidāmā līdzdalība ES, sākot ar 2004. gada 1. maiju, un kredītu tirgus izaugsmes potenciāls noteica ārvalstu investoru interesi par šo tirgu. Sagaidāms, ka ārvalstu kapitāla ieplūde Latvijas banku sektorā turpināsies. Ņemot vērā to, ka tikai trešā daļa saistību pret ārvalstu kredītiestādēm ir ilgtermiņa un šie līdzekļi galvenokārt tiek ieguldīti iekšzemē ilgtermiņa kredītos, var secināt, ka pieaudzis ar šīm saistībām saistītais likviditātes risks. Tomēr risku ierobežo tas, ka lielākā īstermiņa līdzekļu daļa ir mātesuzņēmumu resursi.

No nerezidentu nebanku sektora piesaistīto noguldījumu atlikums 2003. gada jūnijā beigās sasniedza 1 744.9 milj. latu {1 325.3 milj. latu} jeb 35.8% no banku sektora pasīviem. Triju banku nerezidentu nebanku noguldījumu atlikums veidoja 59.0% no kopējiem nerezidentu noguldījumiem. 10 bankās nerezidentu nebanku noguldījumu atlikuma īpatsvars šo banku pasīvos pārsniedza 50%. Lielākajai daļai šo banku bija atbilstošs prasību pret OECD valstu kredītiestādēm vai likvido vērtspapīru portfelis, tāpēc šo banku likviditātes rādītāji bija ļoti augsti (sk. 7. nodaļu). Vienai mazajai un vienai vidējā lieluma bankai ar nerezidentu noguldījumiem saistītais likviditātes risks bija nedaudz lielāks, jo daļu no nerezidentu noguldījumiem tās izmantoja iekšzemes klientu kreditēšanai. Tomēr arī šo banku likviditātes rādītāji bija daudz augstāki nekā banku sektorā kopumā, kaut gan bija vērojama šo banku likviditātes rādītāju pakāpeniska samazināšanās, palielinot iekšzemes tirgū izsniegto kredītu atlikumu.

Pēdējos gados pieaug Latvijas tautsaimniecības atkarība no ārvalstu uzkrājumiem un investoru riska izvērtējuma, kas vērojams arī banku sektorā. Banku tīrie ārējie aktīvi¹ 2003. gada jūnijā beigās samazinājās līdz -473.6 milj. latu {-211.0 milj. latu} (sk. 18. att.). Tas izskaidrojams gan ar to, ka atsevišķas bankas arvien vairāk mātesuzņēmumu līdzekļu investēja iekšzemes tirgū, gan ar ārvalstu investīciju banku (Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka (ERAB), *Nordic Investment Bank* (NIB)) piešķirtajiem aizdevumiem, gan ar to, ka atsevišķas bankas daļu nerezidentu nebanku noguldījumu arī ieguldīja iekšzemē. Tādējādi ar nerezidentiem saistītais likviditātes risks 2003. gada pirmajā pusē nedaudz palielinājās, pieaugot pieprasījuma saistībām pret ārvalstu mātesuzņēmumiem un nerezidentu nebanku noguldījumiem, bankām daļu no nerezidentu līdzekļiem ieguldot iekšzemē. Savukārt ar nerezidentiem saistītais kredītrisks, sarūkot nerezidentiem nebankām izsniegto kredītu atlikumam, samazinājās.

18. attēls

BANKU TĪRIE ĀRĒJIE AKTĪVI (% no aktīviem)

¹ Ārējo aktīvu atlikuma un ārējo pasīvu atlikuma starpība (bez kapitāla un rezervēm).

5. BANKU PELNĪTSPĒJA

Bankas saglabāja augstus pelnītspējas rādītājus.

Pēdējos gados banku rentabilitāte ir augsta. Tāpat kā 2002. gadā, 2003. gada 1. pusgadā visas bankas strādāja ar peļņu, kas pēc nodokļu samaksas bija 32.9 milj. latu – par 40.3% vairāk nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Banku kapitāla atdeve (ROE) sasniedza 16.3% {14.5%}, aktīvu atdeve (ROA) – 1.4% {1.3%} (sk. 19. att.).

19. attēls

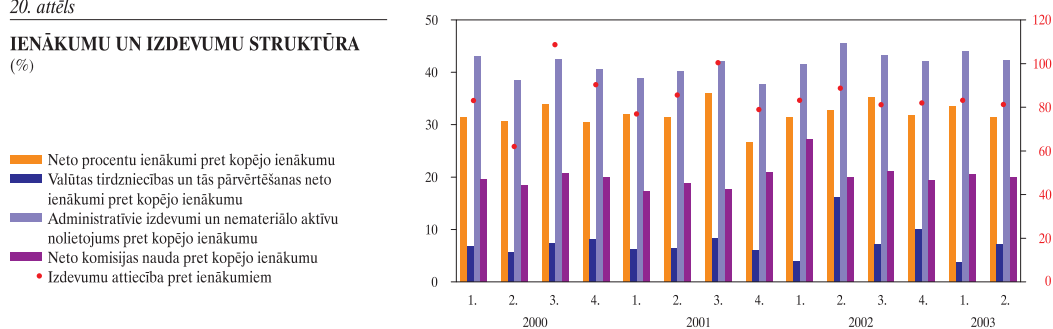
RENTABILITĀTES RĀDĪTĀJI (%)

Salīdzinājumā ar 2002. gada atbilstošo periodu banku kopējie procentu ienākumi pieauga par 3.1%. Kredītu procentu likmju kritums gandrīz neietekmēja banku pelnītspēju, jo bankas to kompensēja ar strauju nebankām izsniegto kredītu apjoma kāpumu. Rezultātā nebankām izsniegto kredītu procentu ienākumi palielinājās par 5.6%. Savukārt prasību pret kredītiestādēm un centrālajām bankām procentu ienākumi, samazinoties starpbanku procentu likmēm, saruka par 4.6%. Procentu izdevumi kritās gandrīz visās procentu izdevumu grupās (kopā – par 6.8%; izņēmums – vērtspapīru procentu izdevumi, kas vairāk nekā divkāršojās, pieaugot emitēto parāda vērtspapīru apjomam, bet to īpatsvars procentu izdevumu kopapjomā bija tikai 3.0%). Rezultātā neto procentu ienākumi pieauga par 11.2% un veidoja 31.4% {32.7%} no kopējā ienākuma (sk. 20. att.).

20. attēls

IEŅĀKUMU UN IZDEVUMU STRUKTŪRA (%)

Pasaules vērtspapīru tirgus stabilizēšanās pozitīvi ietekmēja Latvijas banku vērtspapīru procentu ienākumus, un tie palielinājās par 7.6% (2002. gadā bija vērojams šādu ienākumu kritums). Neto komisijas naudas ienākumi pieauga par 13.9% un veidoja 19.9% {19.9%} no kopējā ienākuma.

Divkāršojās valūtas tirdzniecības ienākumi, ko acīmredzot noteica nozīmīgāko valūtu kursu svārstības un liels tirdzniecības apjoms. Valūtas tirdzniecības neto ienākumu un valūtas pārvērtēšanas ienākumu īpatsvars ienākumu kopapjomā 2003. gada 1. pusgadā saruka līdz 7.7% {9.9%}, jo samazinājās ārvalstu valūtas pārvērtēšanas ienākumi.

Attīstoties banku sektoram, ievērojami palielinājās administratīvo izdevumu apjoms (par 12.0%, t.sk. personāla atalgojums – par 11.1%, pārējie administratīvie

izdevumi – par 13.9%), savukārt izdevumu apjoms padomes un valdes atalgojumam samazinājās (par 9.8%). Administratīvo izdevumu kāpums saistīts gan ar darbinieku, gan filiāļu skaita pieaugumu un vairāku jaunu klientu apkalpošanas centru atklāšanu. Administratīvo izdevumu apjoma un nemateriālo aktīvu nolietojuma īpatsvars ienākumu kopapjomā gandrīz nemainījās (43.1%) {43.2%}.

Kredītiestāžu ienākumu apjoms pieauga straujāk nekā izdevumu apjoms (attiecīgi par 11.6% un 6.8%). Tādējādi izdevumu attiecība pret ienākumiem uzlabojās un 2003. gada pirmajā pusē turpināja samazināties, sasniedzot 82.1% {85.8%}. Šis rādītājs bija augstāks salīdzinājumā ar ES valstu bankām, kur izdevumu attiecība pret ienākumiem ir zemāka par 70%. Tomēr, turpmāk pieaugot banku efektivitātei, gaidāma šā rādītāja uzlabošanās.

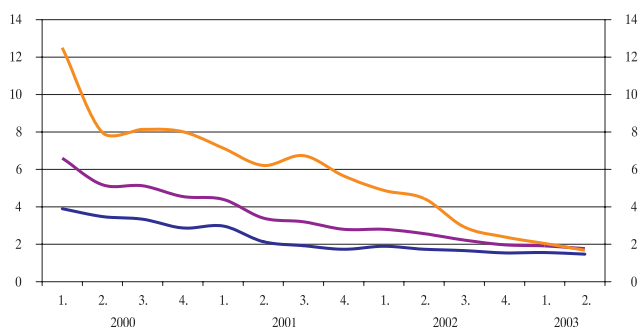
Aktīvu kvalitāte turpināja uzlaboties.

Lai gan kredītu atlikums strauji pieauga, banku aktīvu kvalitāte uzlabojās: ienākumus nenesošo nebanku kredītu, kas samazināti par izveidoto speciālo uzkrājumu summu, īpatsvars banku kapitālā un rezervēs saruka līdz 1.7% {4.4%} (sk. 21. att.). Ienākumus nenesošo kredītu un uzkrājumu īpatsvars nebankām izsniegto kredītu atlikumā arī turpināja samazināties un 2003. gada jūnija beigās bija attiecīgi 1.8% {2.6%} un 1.5% {1.7%}.

21. attēls

IENĀKUMUS NENESOŠIE NEBANKU KREDĪTI UN UZKRĀJUMI (%)

- Ienākumus nenesošie kredīti nebankām pret kopējiem kredītiem nebankām
- Speciālie uzkrājumi pret kopējiem kredītiem nebankām
- Ienākumus nenesošie kredīti nebankām minus uzkrājumi pret apmaksāto pamatkapitālu

Tādējādi, kaut gan pieauga konkurence un kritās vispārējā procentu likmju starpība, bankas saglabāja augstus peļņitēspējas rādītājus un aktīvu kvalitāte turpināja uzlaboties.

6. BANKU KAPITĀLA PIETIEKAMĪBA

Banku kapitalizācijas līmenis ir pietiekams nodrošinājums pret iespējamem zaudējumiem.

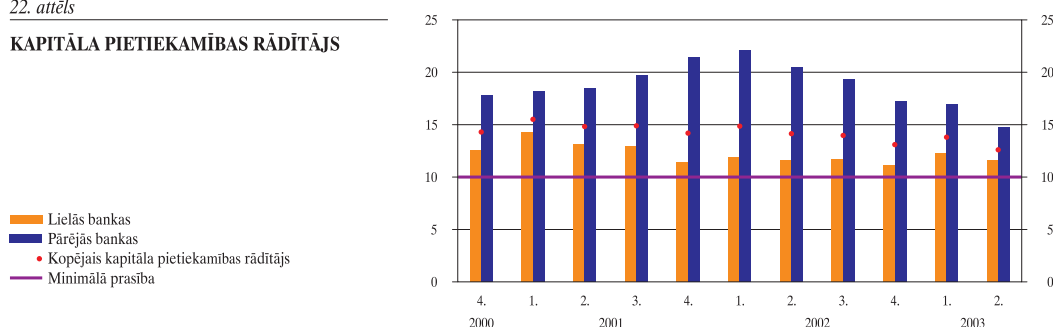
Kapitāla pietiekamības rādītājs (KPR) kopš 2002. gada jūnija samazinājās, kredītriska kapitāla prasībai pieaugot straujāk nekā pašu kapitālam. Tomēr KPR joprojām pārsniedza minimālo robežu (10%) un jūnija beigās bija 12.6% {14.1%} (sk. 22. att.).

Ievērojami samazinājās to banku KPR, kurām šis rādītājs bija 16–20%, un tās iekļāvās banku grupā, kuru KPR ir līdz 15% (sk. 23. att.). Tas bija saistīts ar to, ka vairākām vidējām un mazajām bankām, kurās bijis ļoti augsts KPR, arvien vairāk iesaistoties iekšzemes uzņēmumu un māsājniecību kreditēšanā, palielinājās riska svērtie aktīvi. Savukārt lielo banku KPR saglabājās 2002. gada jūnija līmenī (11.6%). Tādējādi lielo un pārējo banku KPR pamazām izlīdzinājās.

Saglabājās augsts banku kapitalizācijas līmenis, nepieciešamības gadījumā ļaujot nodrošināties pret iespējamem zaudējumiem.

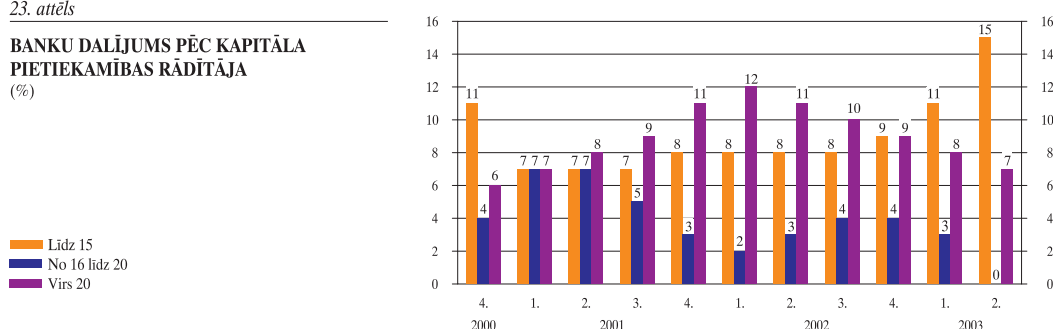
22. attēls

KAPITĀLA PIETIEKAMĪBAS RĀDĪTĀJS

23. attēls

BANKU DALĪJUMS PĒC KAPITĀLA PIETIEKAMĪBAS RĀDĪTĀJA (%)

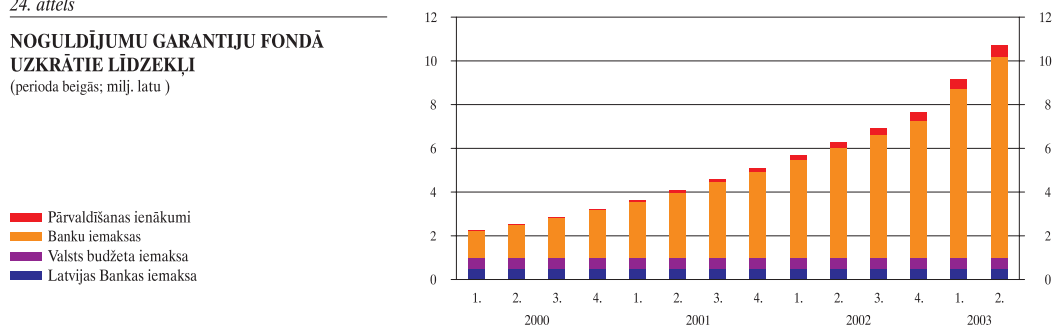
3. ielikums. Noguldījumu garantiju fonds¹

Fizisko personu noguldījumi Latvijas kredītiestādēs tiek garantēti kopš 1998. gada, kad stājās spēkā "Fizisko personu noguldījumu garantiju likums". Kopš 2003. gada Noguldījumu garantiju fondā uzkrātie līdzekļi garantē ne tikai fizisko, bet arī juridisko personu noguldījumus līdz likumā noteiktajam apmēram. 2003. gadā garantētā atlīdzība gan fiziskajām, gan juridiskajām personām ir paredzēta 3 000 latu apmērā. Garantētās atlīdzības maksimālais apmērs nākamo piecu gadu laikā pakāpeniski pieaugs līdz 13 000 latu vienai personai katrā bankā vai krājaizdevu sabiedrībā. Šāda garantētās atlīdzības summa atbilst ES noteiktajam minimālajam garantiju apmēram.

Bankai, ārvalsts bankas filiālei vai krājaizdevu sabiedrībai reizi ceturksnī jāveic maksājumi Noguldījumu garantiju fondā 0.05% apmērā no garantēto noguldījumu (fizisko un juridisko personu) vidējā atlikuma noguldījumu piesaistītājā iepriekšējā ceturksnī. Noguldījumu garantiju fonda līdzekļu uzkrāšanu un pārvaldīšanu veic FKTK. 2003. gada jūnija beigās Noguldījumu garantiju fondā bija uzkrāti 10.7 milj. latu (sk. 24. att.).

24. attēls

NOGULDĪJUMU GARANTIJU FONDĀ UZKRĀTIE LĪDZEKĻI (perioda beigās; milj. latu)

Arī garantētās atlīdzības izmaksu uzrauga FKTK. Ja fondā nepietiek līdzekļu, lai veiktu garantētās atlīdzības izmaksu noguldītājiem, saskaņā ar likumu tā tiek izmaksāta no valsts budžeta līdzekļiem.

¹ FKTK informācija.

7. BANKU LIKVIDITĀTE

Visās banku grupās saglabājās augsta likviditāte.

Latvijas banku sektoram bija raksturīga augsta likviditāte, kas ievērojami pārsniedza FKTK noteikto minimālo līmeni (30%)¹. 2003. gada 2. ceturksnī tā sasniedza 57.9%.

Lai novērtētu banku likviditāti valūtu un banku grupu dalījumā, tika aprēķināts īstermiņa likviditātes rādītājs², kas atspoguļo likvido aktīvu īpatsvaru pieprasījuma saistībās. Kopš 2000. gada tas samazinājās un 2003. gada jūnija beigās bija 66.3% {69.4%} (sk. 25. att.). Tomēr banku sektora likviditātes rādītājs saglabājās augsts. Samazinājumu noteica aktīvu struktūras pārmaiņas. Likvido aktīvu³ īpatsvars aktīvu kopējā atlikumā saruka līdz 34.7% {36.1%} (sk. 26. att.), un to galvenokārt ietekmēja nebankām izsniegto kredītu atlikuma straujš pieaugums. Vērtējot īstermiņa likviditātes rādītāju valūtu dalījumā, kritums bija raksturīgs ārvalstu valūtām. Tas izskaidrojams ar to, ka likvidie aktīvi ārvalstu valūtās palielinājās lēnāk nekā saistības (saistības pret mātesuzņēmumiem un nerezidentu nebanku noguldījumi). Savukārt latu likviditāte kopš 2000. gada bijusi svārstīga, tā nedaudz samazinājās tikai 2003. gadā.

25. attēls

BANKU SEKTORA ĪSTERMIŅA LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS (%)

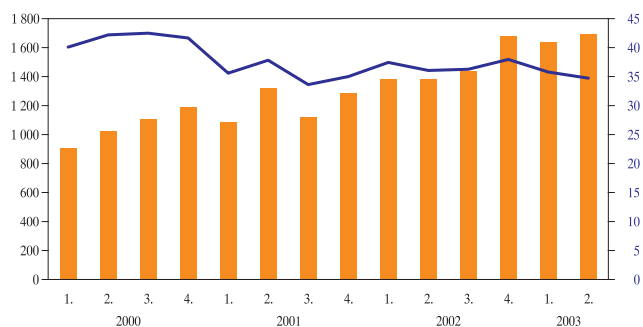
— Kopā
— Latī
— Ārvalstu valūtas

26. attēls

LIKVIDIE AKTĪVI UN TO ĪPATSVARS AKTĪVU KOPĒJĀ ATLIKUMĀ (milj. latu; %)

— Likvidie aktīvi
— Likvido aktīvu īpatsvars aktīvu kopējā atlikumā

Pieaugot kredītu apjomam, nebankām izsniegto kredītu un nebanku noguldījumu atlikuma attiecība 2003. gada jūnija beigās pieauga līdz 73.9% {68.6%} (sk. 27. att.). Rezidentu darījumiem šī attiecība 2003. gada jūnija beigās bija 140.4% {116.6%}, savukārt nerezidentiem izsniegto kredītu atlikums sasniedza tikai 14.7% {20.3%} no nerezidentu piesaistīto noguldījumu kopējā atlikuma. Šāda tendence saglabājās kopš 2000. gada. Tas bija saistīts ar to, ka divas lielās un četras vidējā lieluma bankas daļu no iekšzemes nebankām izsniegtajiem kredītiem finansēja no mātesuzņēmumu un rietumu investīciju banku (ERAB, NIB) līdzekļiem. Savukārt viena vidējā lieluma un viena mazā banka daļu iekšzemes nebankām izsniegto kredītu

¹ Aktīvu, kuru atmaksas vai pārdošanas termiņš ir īsāks par 30 dienām, apjoms nedrīkst būt mazāks par 30% no kopējām saistībām ar atlikušo termiņu 30 dienas.

² Īstermiņa likviditātes rādītājs = likvidie aktīvi/pieprasījuma saistības (pret bankām un nebankām) x 100.

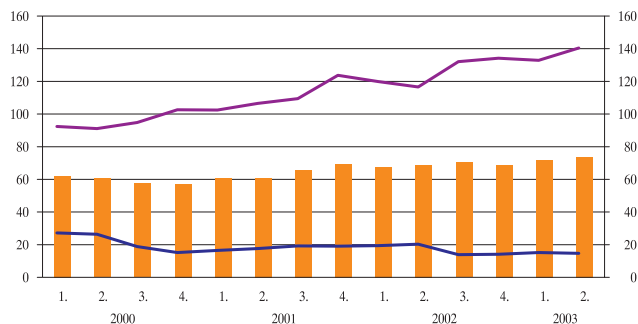
³ Likvidie aktīvi = nauda kasē + prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu.

finansēja no nerezidentu nebanku noguldījumiem. Kreditēšanas attīstību papildus veicināja arī augošais banku kapitāls.

27. attēls

REZIDENTU UN NEREZIDENTU KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU ATTIECĪBA (%)

— Kopējie kredīti nebankām un nebanku noguldījumi
— Kredīti rezidentu nebankām un rezidentu nebanku noguldījumi
— Kredīti nerezidentu nebankām un nerezidentu nebanku noguldījumi

Detalizētāka banku sektora likviditātes analīze parāda, ka visās banku grupās saglabājās augsti likviditātes rādītāji.

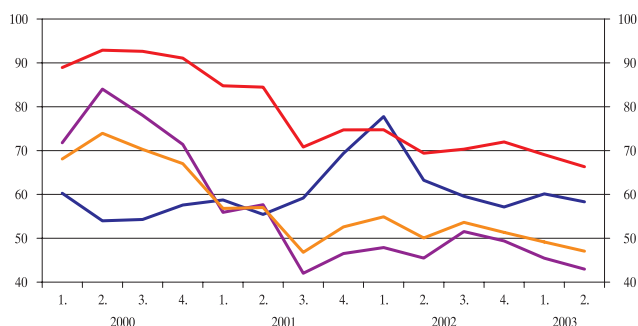
Vērtējot lielo banku likviditātes risku, jāņem vērā, ka tām ir ļoti atšķirīga bilances struktūra un uzņēmējdarbības stratēģija. Ir bankas, kuras piesaista līdzekļus galvenokārt no rezidentu nebankām un ārvalstu mātesuzņēmumiem, ieguldot tos iekšzemes uzņēmumu kreditēšanā. Šo banku likviditātes risks ir augstāks salīdzinājumā ar citām lielajām bankām, kas piesaista nerezidentu nebanku īstermiņa līdzekļus ārvalstu valūtās un tos galvenokārt investē OECD valstu kredītiestādēs un parāda vērtspapīros ar fiksētu ienākumu. Visu lielo banku likviditātes rādītājs saglabājās pietiekami augstā līmenī, lai izpildītu FKTK noteiktās likviditātes prasības.

Lielo banku kopējais īstermiņa likviditātes rādītājs kopš 2000. gada samazinājās un 2003. jūnija beigās bija 47.1% {50.1%} (sk. 28. att.). Tas bija saistīts ar nebanku kreditēšanas pieaugumu. Sākot ar 2001. gadu, lielāks likviditātes risks bija ārvalstu valūtām, jo mātesuzņēmumu aizdevumi ārvalstu valūtās arvien vairāk tika investēti ilgtermiņa kreditēšanā. Latu likviditātes rādītāja svārstību ietekme uz kopējo likviditātes rādītāju bija ierobežota, jo banku, kuras nodarbojās ar nerezidentu noguldījumu piesaisti, bilancēs dominēja ārvalstu valūtas, bet arī to banku bilancēs, kuras darbojās iekšzemes tirgū, ārvalstu valūtu īpatsvars bija nozīmīgs.

28. attēls

BANKU SEKTORA UN LIELO BANKU ĪSTERMIŅA LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS VALŪTU DALĪJUMĀ (%)

— Banku sektors
— Lielās bankas kopā
— Latī
— Ārvalstu valūtas

Nebankām izsniegto kredītu un nebanku noguldījumu atlikumu attiecība lielajām bankām 2003. gada jūnija beigās pieauga līdz 78.4% {72.5%}. Šā rādītāja kāpums bija vērojams arī iepriekšējos periodos, jo Latvijā kredītu tirgū dominēja lielās bankas.

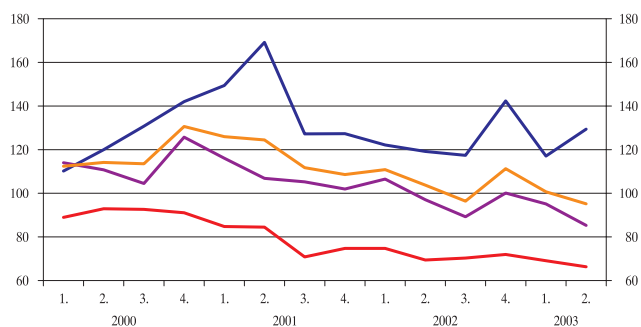
Aplūkojot vidējā lieluma banku likviditātes rādītājus, jāņem vērā, ka ir divas atšķirīgas banku grupas. Vienas grupas bankas (t.s. universālā tipa bankas) aktīvi iesaistās iekšzemes nebanku kreditēšanā, otras grupas bankas (t.s. nišas bankas) piesaista nerezidentu nebanku īstermiņa līdzekļus un izvieto tos īstermiņa prasībās ārvalstīs (galvenokārt OECD valstu kredītiestādēs).

Vidējā lieluma banku kopējais īstermiņa likviditātes rādītājs kopš 2000. gada nedaudz samazinājās, bet saglabājās ļoti augstā līmenī un 2003. gada jūnija beigās sasniedza 95.2% {103.8%} (sk. 29. att.). To noteica universālā tipa vidējo banku nebankām izsniegto kredītu atlikuma pieaugums. Nedaudz zemāks šis rādītājs bija ārvalstu valūtu dalījumā, jo to ietekmēja gan vidējā lieluma nišas banku nerezidentu pieprasījuma noguldījumi, gan dažu universālā tipa banku mātesuzņēmumu aizdevumi ārvalstu valūtās, kuri arvien vairāk tika investēti iekšzemes ilgtermiņa kreditēšanā. Latu likviditātes svārstības kopējo likviditāti ietekmēja ierobežoti, jo to banku bilancēs, kurām bija liels nerezidentu noguldījumu īpatsvars, dominēja ārvalstu valūtas, bet arī universālajām bankām ārvalstu valūtu īpatsvars bilancē bija nozīmīgs. Ārvalstu valūtu likviditātes rādītāja ietekme uz kopējo likviditātes rādītāju turpināja palielināties, jo salīdzinājumā ar 2000. gadu šo banku ārvalstu valūtu īpatsvars nebanku pieprasījuma noguldījumu atlikumā pieauga un ārvalstu banku (mātesuzņēmumu un ārvalstu investīciju banku) finansējuma apjoms palielinājās.

29. attēls

BANKU SEKTORA UN VIDĒJĀ LIELUMA BANKU ĪSTERMIŅA LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS VALŪTU DALĪJUMĀ (%)

— Banku sektors
— Vidējā lieluma bankas kopā
— Lati
— Ārvalstu valūtas

Vidējā lieluma banku nebankām izsniegto kredītu un nebanku noguldījumu attiecība 2003. gada jūnija beigās pieauga līdz 70.5% {60.0%}. Šis rādītājs iepriekšējos periodos bija svārstīgs, un to galvenokārt ietekmēja vidējo banku nerezidentu noguldījumu atlikuma pārmaiņas, bet pieauguma tendence bija vērojama, tikai sākot ar 2003. gadu. To ietekmēja vidējā lieluma banku kredītu atlikuma kāpums.

Mazo banku darbība kopējo banku sektoru būtiski neietekmēja, jo to aktīvi veidoja tikai 6.2% no banku sektora aktīviem. Turklāt lielākā daļa šo kredītiestāžu ļoti maz apkalpo rezidentus.

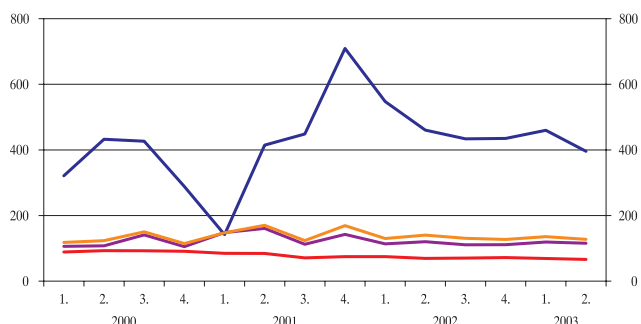
Mazās bankas var iedalīt trijās grupās: pirmā grupa – bankas, kas darbojas iekšzemes tirgū; otrā grupa – t.s. nišas bankas, kas nerezidentu īstermiņa līdzekļus iegulda OECD valstu kredītiestādēs, trešā grupa – jauktā tipa bankas, kas nerezidentu līdzekļus iegulda gan OECD valstu kredītiestādēs, gan rezidentu kreditēšanā.

Ņemot vērā to, ka mazo banku specializācija ir šaura un to resursi – ierobežoti, tās šos resursus izvieto likvidos aktīvos. Tāpēc likviditātes riska tikpat kā nav, jo gandrīz visu mazo banku likvidie aktīvi pilnībā sedz pieprasījuma noguldījumus. Mazo

30. attēls

BANKU SEKTORA UN MAZO BANKU ĪSTERMIŅA LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS VALŪTU DALĪJUMĀ (%)

— Banku sektors
— Mazās bankas kopā
— Lati
— Ārvalstu valūtas

banku kopējais īstermiņa likviditātes rādītājs 2003. gada jūnija beigās bija 127.4% {140.2%} (sk. 30. att.).

Ņemot vērā šo banku īpaši augstos likviditātes rādītājus un augsto kapitalizācijas līmeni, var secināt, ka likviditātes risks ir ierobežots un salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem nav palielinājies.

Tādējādi, lai gan pēdējos gados likviditātes risks nedaudz pieauga, tas joprojām bija ierobežots. Visās banku grupās saglabājās augsti likviditātes rādītāji.

8. FINANSIĀLĀ IEVAINOJAMĪBA

Korporatīvā sektora finansiālie rādītāji uzlabojās.

Iekšējai makroekonomiskajai situācijai stabilizējoties pēc Krievijas finanšu krīzes, Latvijas uzņēmumu aktīvu izaugsme atguva straujāku tempu. Kaut gan ārējā vide bija mainīga, arī uz ārējiem tirgiem orientētās nozares būtiski veicināja tautsaimniecības izaugsmi, palielinot aktīvus un peļņu. Visvairāk uzņēmumu sektora aktīvu palielināšanos ietekmēja tirdzniecības attīstība, kā arī dinamiskā apstrādes rūpniecības un transporta, glabāšanas un sakaru nozares izaugsme.

Aktīvu izaugsmes temps pēc straujā kāpuma 2000. gadā turpmākajos divos gados nedaudz samazinājās, tomēr joprojām bija augsts. Turpinot palielināties aktīvu pieauguma tempam vairākumā nozaru, tā krišanos noteica tirdzniecības nozares izaugsmes tempa samazināšanās un kuģniecības apakšnozares uzņēmumu aktīvu svārstības. 2003. gada pirmajā pusē aktīvu kāpums stabilizējās, galveno tautsaimniecības nozaru izaugsmes tempam kļūstot mērenākam.

Tautsaimniecības nozaru peļņas un rentabilitātes rādītāju izaugsmi noteica uzņēmējdarbības efektivitātes palielināšanās, ražošanas un administratīvajiem izdevumiem augot lēnāk nekā apgrozījumam. Taču konkurences pieaugums iekšzemes tirgū un eksporta tirgu stagnācija atspoguļojās straujākā pārdošanas izmaksu kāpumā. Aktīvu atdeves samazinājums 2002. gadā bija saistīts ar sarežģīto situāciju tranzīta un kuģniecības uzņēmējdarbībā, pārējā tautsaimniecības daļā saglabājoties izaugsmes tendencēm. Tomēr 2003. gada pirmajā pusē kopējā peļņa ievērojami palielinājās, radot optimismu par gada darbības rezultātiem.

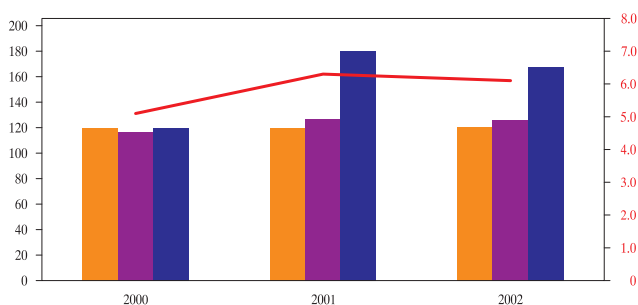
Uzņēmumu sektora peļņas pieaugums divos pēdējos gados veicināja pašu kapitāla kāpumu, tāpēc maksāspējas koeficients saglabājās stabils (sk. 31. att.). Finanšu iestāžu aizdevumi zināmā mērā aizstāja citus finansējuma avotus. Tie ievērojami pārsniedza arī uzņēmumu pašu kapitāla izaugsmi, palielinoties banku un līzīngā kompāniju izsniegto aizdevumu atlikumam.

31. attēls

UZŅĒMUMU FINANŠU RĀDĪTĀJI¹

(%)

— Aktīvu atdeve (LA)
 — Maksāspējas koeficients
 — Likviditāte
 — Procentu maksājumu segums

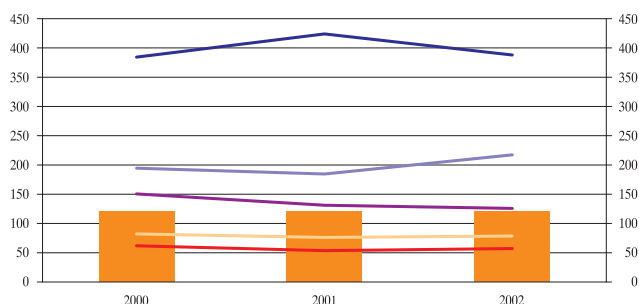
¹ Aktīvu atdeve ir peļņas attiecība pret aktīviem, maksāspējas koeficients – kreditoru parāda attiecība pret pašu kapitālu; likviditāte – apgrozāmo līdzekļu attiecība pret īstermiņa saistību apjomu; procentu maksājumu segums – peļņas attiecība pret procentu maksājumiem.

Parāda īpatsvars un tā attīstība dažādās tautsaimniecības nozarēs bija ļoti atšķirīga (sk. 32. att.). 2003. gada 1. pusgadā gan tirdzniecībā, gan apstrādes rūpniecībā turpinājās 2002. gadā novērotā peļņas un līdz ar to arī pašu kapitāla izaugsme, bet nozaru kreditoru parāda pārsvars pār pašu kapitālu turpināja samazināties. Nelielu vidējā maksātspējas koeficienta pasliktināšanos galvenokārt noteica strauja kreditoru līdzekļu ieplūde investīciju finansēšanai augstas maksātspējas nozarē – transportā, glabāšanā un sakaros.

32. attēls

KORPORATĪVĀ SEKTORA UN TĀ NOZĪMĪGĀKO TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU MAKSĀTSPĒJAS KOEFICIENTS (%)

■ Korporatīvais sektors
 ■ Tirdzniecība
 ■ Apstrādes rūpniecība
 ■ Transports, glabāšana un sakari
 ■ Būvniecība
 ■ Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība

Pieaugošās uzņēmumu investīcijas arvien vairāk tika finansētas ar ilgtermiņa aizņēmumiem, un ievērojama nozīme šajā procesā bija arī Latvijas banku kredītiem. 2002. gada beigās gandrīz 40% uzņēmumu ilgtermiņa saistību bija banku kredīti. 1999.–2002. gadā īstermiņa saistības uzņēmumu saistību atlikumā samazinājās par 8.2 procentu punktiem, un 2002. gada beigās tās sasniedza 60.2%. Šis rādītājs gan ir ļoti atšķirīgs nozaru dalījumā, ņemot vērā finansējuma struktūras īpatnības.

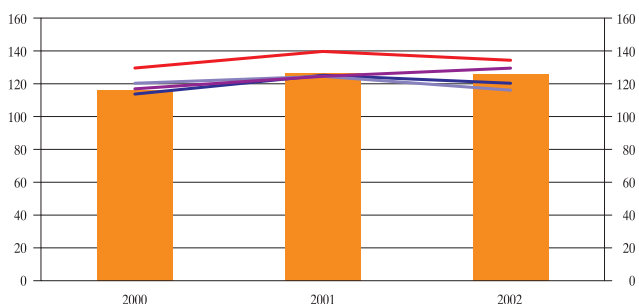
Uzņēmumu procentu maksājumi auga lēnāk nekā to saistību atlikums, kaut gan banku kredītu finansējuma īpatsvars saistībās palielinājās. To veicināja arī procentu likmju sarukuma tendence. Turklāt 2000.–2002. gadā uzņēmumu sektora peļņa ir augusi, nodrošinot pietiekamu naudas plūsmu kredītu procentu samaksai. Latvijas uzņēmumu vidējais procentu maksājumu segums bijis ļoti svārstīgs (2000. gadā – 120.0%, 2001. gadā sakarā ar strauju peļņas palielināšanos tas sasniedza 180.0%, bet 2002. gadā, procentu maksājumiem pieaugot daudz straujāk nekā peļņai, samazinājās līdz 167.6%).

Latvijas uzņēmumu vidējā likviditāte (apgrozāmie līdzekļi pret īstermiņa saistībām) kopš 2000. gada bijusi apmierinoša un ar uzlabojuma tendenci (sk. 33. att.). Likviditātes rādītājs 2001. gadā pieauga no 116.3% līdz 126.6%, un to noteica likviditātes palielināšanās tirdzniecībā, kur koncentrēti aptuveni 40% no uzņēmumu sektora apgrozāmajiem līdzekļiem. Uzlabojās arī citu nozīmīgāko tautsaimniecības nozaru likviditāte.

33. attēls

KORPORATĪVĀ SEKTORA UN TĀ NOZĪMĪGĀKO TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS (%)

■ Korporatīvais sektors
 ■ Tirdzniecība
 ■ Apstrādes rūpniecība
 ■ Transports, glabāšana un sakari
 ■ Būvniecība

2001. gadā, strauji pieaugot uzņēmumu peļņai, ievērojami samazinājās uzņēmumu sektora finansiālā ievainojamība. Peļņas kāpums veicināja uzņēmumu pašu līdzekļu atlikuma palielināšanos, kas savukārt samazināja īstermiņa resursu pieprasījumu uzņēmumu ikdienas darbības finansēšanai.

Lai gan 2002. gadā vidējā likviditāte nedaudz (par 1.0 procentu punktu) saruka, 2003. gada 1. pusgadā vairākumā tautsaimniecības nozaru tā uzlabojās.

Pēdējos gados augot uzņēmumu peļņai un parāda apkalpošanas spējai, uzņēmumu sektora kreditoru kopsummā palielinājās banku kredītu īpatsvars, un 2002. gada beigās gandrīz ceturtdaļa uzņēmumu saistību bija banku kredīti.

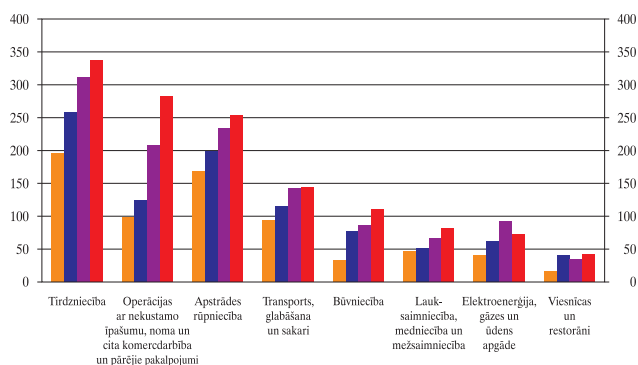
Latvijas banku kredītportfeli 2002. gada beigās vislielākais bija tirdzniecības nozarei izsniegto kredītu īpatsvars (sk. 34. att.). Tautsaimniecības reālajam sektoram Latvijas banku izsniegto kredītu kopējā atlikumā dominēja tirdzniecības nozare (26.5%), apstrādes rūpniecība (19.9%), operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība un pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi (16.9%; t.sk. operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība – 10.5%).

34. attēls

BANKU KREDĪTI IEKŠZEMES NEFINANŠU UZŅĒMUMIEM TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU DALĪJUMĀ

(atlikumi perioda beigās; milj. latu)

2000
2001
2002
2003. gada jūnijs

Banku kredītu atlikums pēdējo gadu laikā visvairāk pieauga operācijās ar nekustamo īpašumu, nomā un citā komercdarbībā un tirdzniecībā. Sakarā ar straujo pakalpojumu nozaru kredītu atlikuma izaugsmi 2003. gada pirmajā pusē to kāpums bija lielāks nekā tirdzniecības nozarei izsniegto kredītu atlikuma pieaugums.

Lielāku kredītu atlikumu galvenokārt noteica šo nozaru būtiskā ietekme uz Latvijas tautsaimniecību, taču banku finansējums tām arī bija nozīmīgāks nekā vidēji tautsaimniecībā. Vidējo rādītāju samazināja tirdzniecības bilance. Šajā nozarē tikai 18.2% saistību bija kredītiestāžu izsniegtie kredīti.

Vienas no tautsaimniecības dinamiskākajām nozarēm – vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības – izaugsme balstījās uz kreditoru finansējuma izmantošanu, taču nozīmīgs bija arī šīs nozares ieguldīto pašu līdzekļu apjoms. Latvijas banku sektors visvairāk finansēja tirdzniecību, kurai sakarā ar nozares specifiku raksturīgs augsts parādu līmenis, ko nosaka plaša piegādātāju kredītu izmantošana. 2002. gadā, nozares aktīviem pieaugot tikai par 3.2%, izaugsme galvenokārt tika finansēta no nozares uzņēmumu pašu līdzekļiem, kas divkārt pārsniedza parāda apjoma pieaugumu. Tādējādi 2002. gadā par 35.9 procentu punktiem samazinājās tirdzniecības nozares parāda attiecība pret pašu kapitālu, pārtraucot līdzšinējo pieauguma tendenci. Arī 2003. gada pirmajā pusē saglabājās straujāka pašu kapitāla izaugsme.

Peļņas palielināšanās 2003. gada pirmajā pusē un aktīvu pieauguma tempa samazināšanās ļāva cerēt uz nozares risku mazināšanos, tirdzniecības nozarei sasniedzot zināmu brieduma pakāpi. Kopš 2000. gada saglabājās zema nozares rentabilitāte, un tas izskaidrojams ar pieaugošu konkurenci un nozares restrukturizāciju. Tāpēc tirdzniecības nozare, strauji attīstoties un piesaistot nozīmīgu parāda apjomu, t.sk. banku kredītus, saglabāja augstu finansiālo ievainojamību.

Tirdzniecības nozarei bija raksturīgs viens no zemākajiem procentu maksājumu

segumiem tautsaimniecībā. Samazinoties nozares peļņai un pakāpeniski augot procentu maksājumiem, 2000. gadā tas sasniedza pat 35%. Pēdējos divos gados peļņai palielinoties, procentu maksājumu segums augs un pārsniedza 60%. Pozitīva attīstība bija vērojama 2003. gada pirmajā pusē, kad, gūstot lielāku peļņu, procentu maksājumu apjoms samazinājās. Tomēr procentu maksājumu seguma zems līmenis un augstais īstermiņa kreditoru īpatsvars liecināja par to, ka nozare ir jutīga pret procentu maksājumu apjoma pārmaiņām.

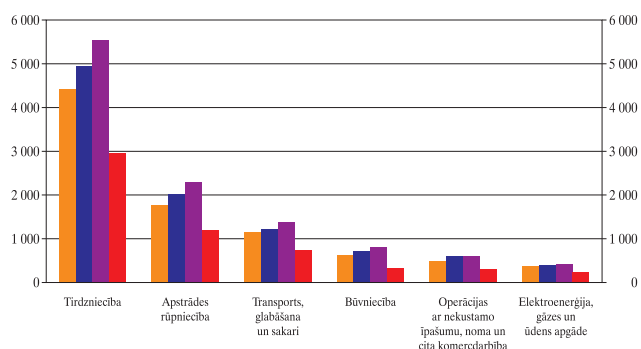
Nozares specifika nosaka arī lielu apgrozāmo līdzekļu īpatsvaru aktīvos, tāpēc bija iespējams saglabāt augstus likviditātes rādītājus. Vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības likviditāte, kas būtiski ietekmēja tautsaimniecības vidējo rādītāju, pārsniedza 100%. Pēc ievērojama nozares likviditātes rādītāja pieauguma 2001. gadā, sarūkot apgrozāmo līdzekļu izaugsmes tempam, 2002. gadā tas samazinājās par 4.8 procentu punktiem (līdz 120.3%).

Otra lielākā Latvijas banku kredītu izmantotāja nozare bija apstrādes rūpniecība – tās parāda attiecība pret pašu kapitālu bija augstāka nekā vidēji tautsaimniecībā, taču pretēji vidējam rādītājam šai attiecībai bija tendence samazināties. Apstrādes rūpniecība, kas ir otra lielākā nozare apgrozījuma un trešā – aktīvu atlikuma ziņā, kopš 2001. gada attīstījās sevišķi strauji (sk. 35. un 36. att.). Nozares apgrozījums šajā periodā pieauga par 28.7% bet aktīvi – par 22.2%, nodrošinot gandrīz ceturto daļu tautsaimniecības aktīvu atlikuma kāpuma. Vēl 2000. gadā šī nozare visvairāk bija atkarīga no kreditoru īstermiņa finansējuma piesaistes, bet pēdējos gados krasi pieaugusi peļņa nodrošināja to, ka par noteicamo finansējuma avotu kļuva nozares pašu līdzekļi. Rezultātā maksāspējas koeficients 2002. gada beigās bija tikai 125.8% (2000. gada beigās – 150.6%). Visstraujāk pieauga nozares peļņa, kas salīdzinājumā ar zemo bāzi 2001. gadā vairāk nekā četrkārojās, bet 2002. gadā gandrīz divkārojās. Procentu maksājumiem mērenā tempā pieaugot, to segums turpināja strauji palielināties. Šīs norises pozitīvi ietekmēja arī apstrādes rūpniecības likviditātes rādītāju. Turpinoties straujai aktīvu (apgrozāmo līdzekļu) izaugsmei un finansējumā izmantojot tikai nelielu daļu īstermiņa saistību, nozares likviditātes rādītājs sasniedza gandrīz 142%.

35. attēls

TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU APGROZĪJUMS

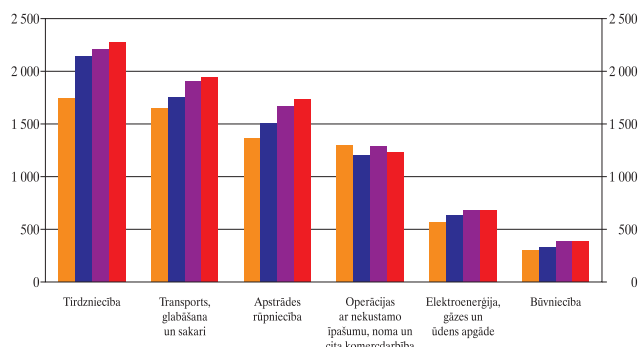
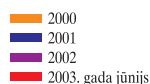
(milj. latu)

36. attēls

TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARES PĒC AKTĪVU LIELUMA

(atlikumi perioda beigās; milj. latu)

Vairākuma apstrādes rūpniecības apakšnozaru attīstība, pēdējos divos gados palielinoties peļņai un finansiālās ievainojamības rādītājiem, bija samērā vienmērīga. 2001. un 2002. gadā gandrīz visas apakšnozares palielināja pašu kapitālu, ko veicināja peļņas pieaugums. Arvien nozīmīgākas kļuva vairākas augošas un finansiāli spēcīgas nozares. Piemēram, citu transportlīdzekļu ražošanas peļņa 2002. gadā gandrīz trīskāršojās, sasniedzot pārtikas produktu un dzērienu ražošanas nozares līmeni, savukārt šī nozare guva otro lielāko peļņu pēc koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošanas, izņemot mēbeles. Pārtikas produktu un dzērienu ražošanas nozarei, kurai bija vieni no zemākajiem rentabilitātes un procentu maksājumu seguma rādītājiem, peļņas pieaugums izraisīja krasu procentu maksājumu seguma kāpumu (līdz 76.9%). Lai gan 2002. gadā strauji palielinājās apakšnozares kreditoru apjoms (maksāspējas koeficients – 140.4% – bija viens no zemākajiem apstrādes rūpniecībā), tās likviditāte saglabājās augsta un apgrozāmie līdzekļi pārsniedza īstermiņa saistības par 26.5%.

Lai gan banku kredītu atlikums veidoja vairāk nekā ceturto daļu no transporta, glabāšanas un sakaru nozares uzņēmumu saistībām, tās finansēšanas struktūra bija ļoti konservatīva un parāda apjoms sasniedza tikai nedaudz vairāk par pusi no pašu kapitāla atlikuma. Šī bija vispelnošākā tautsaimniecības nozare – 2002. gadā tās peļņa bija 38.1% no visas tautsaimniecības peļņas. Arī procentu maksājumu segums bija viens no augstākajiem. Lai gan šīs nozares peļņa pēc triju gadu augšupejas nedaudz samazinājās, 2003. gada pirmajā pusē tā tomēr bija augstākā pēdējo gadu laikā. To lielā mērā noteica spēcīgākās apakšnozares – pasta un sakaru – attīstība (apgrozījums – 27.2%, aktīvi – 28.6%), kas 2002. gadā guva 67.6% no nozares peļņas.

Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība ir ļoti daudzveidīga nozare, un tās apakšnozares ietekmē atšķirīgas ekonomiskās vides norises. Kopējos rādītājus pēdējos gados ietekmēja nekustamo īpašumu tirdzniecības un komercpakalpojumu attīstība, kā arī a/s "Latvijas Kuģniecība" mainīgā finansiālā situācija. Arī šī nozare savu darbību galvenokārt finansēja no pašu līdzekļiem. 2002. gada beigās izsniegto kredītu atlikuma attiecība pret pašu kapitālu bija 78.6%. Nozares ietvaros zemāka šī attiecība bija kuģniecībā, savukārt operācijās ar nekustamo īpašumu, kur bija koncentrēti gandrīz 90% nozares banku kredītu, to atlikums bija par 15.7% lielāks nekā pašu kapitāls. Nozares maksāspējas koeficients 2002. gadā uzlabojās, strauji augot pašu kapitāla ieguldījumiem pamatlīdzekļos. Ievērojama īstermiņa aizņemto līdzekļu aizstāšana ar pašu līdzekļiem palielināja nozares likviditātes rādītāju līdz 122.6% (2001. gadā – 103.9%). Tomēr nozares peļņa krasi samazinājās, un procentu maksājumu segums (37.4%) bija zemākais salīdzinājumā ar citām nozīmīgākajām tautsaimniecības nozarēm. 2003. gada pirmajā pusē krasi saruka operāciju ar nekustamo īpašumu, nomas un citas komercdarbības īstermiņa saistību apjoms, un nozares bilance liecināja par ievērojamu likviditātes uzlabošanu. Tika sasniegta arī pēdējos gados lielākā pusgada peļņa, kas salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu veicināja procentu maksājumu seguma uzlabošanu.

Attīstoties visai tautsaimniecībai, īpaši nekustamā īpašuma tirgum, viena no straujāk augošajām nozarēm pēdējos gados bija būvniecība. Tās vajadzībām izsniegto kredītu īpatsvars banku kredītportfelī 2002. gada beigās bija 7.4%, bet 2003. gada jūnija beigās sasniedza 8.4%. Nozarei raksturīgs mazs pašu kapitāls un liels kredītu īpatsvars. Augsto maksāspējas koeficientu (2002. gadā tas pārsniedza 217%) noteica nozīmīgie pasūtītāju avansi un citi parādi pasūtītājiem, kuri finansē nozares apgrozāmos līdzekļus. Sakarā ar nozares kreditoru struktūru arī tās procentu maksājumi bija relatīvi nelieli un procentu maksājumu segums – viens no augstākajiem tautsaimniecībā. Būvniecības apgrozāmo līdzekļu apjoms stabili pārsniedza īstermiņa saistību apjomu, tomēr 2002. gadā tās likviditāte samazinājās par 8.4 procentu punktiem (līdz 116.1%).

Tādējādi, turpinoties straujai tautsaimniecības attīstībai, 2002. gadā un 2003. gada pirmajā pusē nozīmīgākajās tautsaimniecības nozarēs bija vērojama galveno finansilās ievainojamības indikatoru uzlabošanās. 2003. gada pirmajā pusē vidējais maksāspējas koeficients pasliktinājās par 2.2 procentu punktiem, taču ievainojamāko nozaru koeficienti uzlabojās. Pieaugot ilgtermiņa kredītu vidējam īpatsvaram un likviditātei, samazinājās īstermiņa riski. Korporatīvais sektors sasniedza lielāko pusegadu peļņu pēdējos piecos gados, tāpēc krasi palielinājās procentu maksājumu segums.

Mājsaimniecību parāds joprojām veidoja samērā nelielu to ienākumu daļu.

Kā jau minēts 2. nodaļā, kredīti iekšzemes mājsaimniecībām pēdējo gadu laikā būtiski pieauga no ļoti zema līmeņa un to izaugsmi galvenokārt noteica hipotekārās kredītešanas attīstība un procentu likmju samazināšanās. Mājsaimniecību parādu bankām veidoja galvenokārt kredīts mājokļa iegādei un patēriņa kredīts, kas 2003. gada jūnija beigās bija attiecīgi 61.1% un 19.0% no mājsaimniecībām izsniegto kredītu kopapjoma. Privatpersonu procentu maksājumi bankām auga ievērojami lēnāk nekā parāds – 2003. gada pirmajā pusē tie sasniedza 20.5 milj. latu un salīdzinājumā ar 2002. gada atbilstošo periodu pieauga par 32.5%.

Saskaņā ar triju lielāko līzingu kompāniju datiem par mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem 2003. gada jūnija beigās šo kredītu atlikums sasniedza 75.3 milj. latu¹ – par 44.2% vairāk nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Diemžēl dati par privatpersonu procentu maksājumiem līzingu kompānijām nav pieejami, bet, spriežot pēc parāda apjoma, tie ir ievērojami mazāki nekā procentu maksājumi bankām.

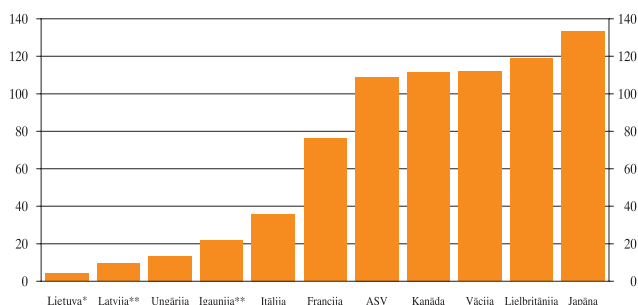
Dati par mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu (*household disposable income*)² tiek apkopoti ar lielu aizkavēšanos un pašlaik pieejami tikai par 2001. gadu. Latvijas mājsaimniecību parāds bankām un līzingu kompānijām salīdzinājumā ar attīstītajām un citām attīstības valstīm 2001. gadā bija ļoti zems – tikai 9.4% no mājsaimniecību rīcībā esošā ienākuma (sk. 37. att.). Procentu maksājumi bankām 2001. gadā veidoja tikai 0.8% no mājsaimniecību rīcībā esošā ienākuma. Kopš 2001. gada mājsaimniecību parāds ievērojami audzis, turklāt straujāk nekā to rīcībā esošais ienākums. 2002. gada beigās tas varētu būt sasniedzis 15% no mājsaimniecību rīcībā esošā ienākuma.

37. attēls

**MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDA ĪPATSVARŠ
TO RĪCĪBĀ ESOŠAJĀ IENĀKUMĀ
2001. GADĀ
(%)**

* Mājsaimniecību parāds bankām

** Mājsaimniecību parāds bankām un līzingu kompānijām

Vērtējot mājsaimniecību parāda attiecību pret bruto darba samaksas fondu, gan parāds bankām un līzingu kompānijām, gan procentu maksājumi bankām kopš

¹ Latvijas Līzingu devēju asociācijas dati. Līzingu portfeļa dalījums pēc līzinguņēmēju tautsaimniecības sektora: citas nozares, t.sk. privatpersonas.

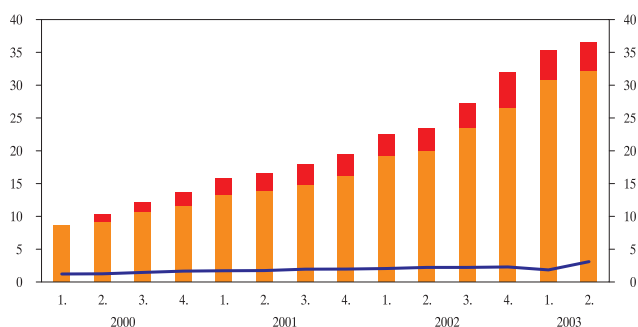
² Mājsaimniecību naudas līdzekļi un manta, kas tām pieder pēc nodokļu u.c. obligāto maksājumu samaksas un var tikt izmantota patēriņam, citām vajadzībām un uzkrājumu veidošanai, t.i., darba alga, citi ienākumi par darbu, sociālie pārskaitījumi, "tīrais ienākums" (pēc izdevumu atskaitīšanas no uzņēmējdarbības ražošanas vajadzībām), rūpala vai lauksaimnieciskās ražošanas u.c. ienākumi (dāvanas, saņemtie alimenti, ienākumi par pārdotām mantām u.tml.).

2002. gada jūnija palielinājās un augšupejošā tendence bija izteiktāka. Parāda un procentu maksājumu īpatsvars pieauga attiecīgi par 13.2 procentu punktiem (līdz 36.6%) un par 0.9 procentu punktiem (līdz 3.1%; sk. 38. att.). Šie rādītāji jāvērtē ar zināmu piesardzību, ņemot vērā to, ka darba samaksas fonds atspoguļo tikai daļu no iedzīvotāju ienākumiem.

38. attēls

**MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDA UN PROCENTU
MAKSĀJUMU ĪPATSVARŠ BRUTO DARBA
SAMAKSAS FONDĀ**
(%)

— Procentu maksājumi bankām
— Saistības pret bankām
— Saistības pret lizinga kompānijām

Pēdējo gadu laikā mājsaimniecību parāds ne tikai palielinājās, bet mainījās arī tā valūtu struktūra. Kopš 2001. gada 2. pusgada privātpersonām izsniegto ilgtermiņa kredītu procentu likmes ir daudz zemākas, ja kredīts izsniegts OECD valstu valūtās (2003. gada jūnijā latos un OECD valstu valūtās izsniegto kredītu procentu likmju starpība bija 2.9 procentu punkti). OECD valstu valūtās izsniegto kredītu atlikums kopš 2001. gada beigām aug arvien straujāk, tāpēc palielinājās ārvalstu valūtās izsniegto kredītu īpatsvars. 2003. gada jūnija beigās tas sasniedza 56.3% {48.2%} no kopējā mājsaimniecību parāda bankām. Šo tendenci lielā mērā noteica kredīti mājokļa iegādei, jo, kā jau minēts, 2001. gada beigās sākās hipotekārās kredītēšanas attīstība, bet Latvijas nekustamā īpašuma tirgū līdz šim dominēja darījumi ASV dolāros. Šāda tendence vērtējama kā valūtas riska pieaugums tām mājsaimniecībām, kuru ienākumi ir latos, bet kredīts ņemts ārvalstu valūtā. Ja ASV dolāra vai eiro kurss attiecībā pret latu (kredīti mājokļa iegādei parasti tiek ņemti latos, ASV dolāros vai eiro) ievērojami pieaugs, palielināsies arī kredītņēmēju parāda apkalpošanas izmaksas, kas savukārt varētu ietekmēt kredītportfeļa kvalitāti. Pieaugot ASV dolāros vai eiro izsniegto kredītu procentu likmēm, kas notiks, atveseļojoties ASV un eiro zonas valstu tautsaimniecībai, palielināsies arī aizņēmēju parāda apkalpošanas izmaksas. Īpaši tas varētu skart mājsaimniecības ar zemākiem ienākumiem, kuru izdevumu struktūrā procentu maksājumi ir lielāki.

Mājsaimniecību kredītēšanas jomā Latvija joprojām ievērojami atpaliek no citām valstīm, un procentu maksājumu īpatsvars gan mājsaimniecību rīcībā esošajā ienākumā, gan bruto darba samaksas fondā ir samērā neliels. Atšķirībā no attīstītajām valstīm, kur mājsaimniecību lielākajai daļai ir saistības pret kredītiestādēm, Latvijā šajā procesā iesaistīta tikai neliela daļa mājsaimniecību. Pēc SIA "Baltijas Datu nams" informācijas (2003. gada pētījums "Banku un finanšu sistēma"), patēriņa kredītu izmanto tikai ceturtdaļa aptaujāto, savukārt kredītu nekustamā īpašuma iegādei vai remontam – mazāk nekā piektā daļa aptaujāto. Tās ir mājsaimniecības ar augstākiem ienākumiem un jaunās ģimenes, kuras parasti nevar uzsākt patstāvīgu dzīvi, neņemot kredītu.

Kopumā jāsecina, ka banku aktīvos mājsaimniecībām izsniegto kredītu portfeļa īpatsvars ir samērā neliels, arī mājsaimniecību ienākumā parāda īpatsvars ir visai mazs, tāpēc ar šiem kredītiem saistītais risks banku sektora stabilitāti neapdraud. Tomēr vērojams valūtas un procentu likmju riska pieaugums mājsaimniecībām, jo palielinās ārvalstu valūtā izsniegto kredītu īpatsvars.

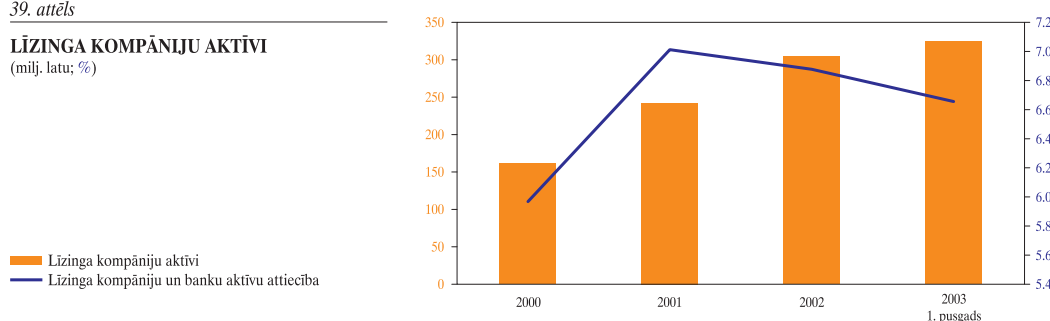
9. LĪZINGA KOMPĀNIJAS

Lizinga un kredītportfeļa pieauguma temps pakāpeniski samazinās.

Nebanku lizinga sektors ir viens no visstraujāk augušajiem Latvijas finanšu tirgus segmentiem kopš 20. gs. 90. gadu vidus. 2003. gada jūnija beigās lizinga kompāniju aktīvi bija sasnieguši 324.2 milj. latu jeb 6.7% no banku aktīviem (sk. 39. att.). Lizinga kompāniju būtisko izaugsmi veicinājusi straujā tautsaimniecības attīstība, iedzīvotāju ienākumu kāpums, procentu likmju kritums, lizinga servisa līmeņa uzlabošanās, kā arī lizinga popularitātes pieaugums sakarā ar to, ka sarūk iedzīvotāju aizspriedumi par "dzīvi uz kredīta" un palielinās vēlme strauji paaugstināt labklājības līmeni.

39. attēls

LĪZINGA KOMPĀNIJU AKTĪVI (milj. latu; %)

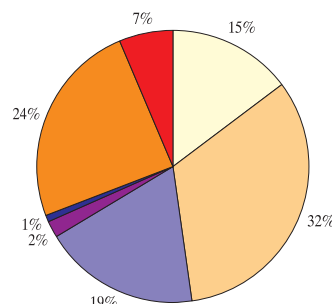
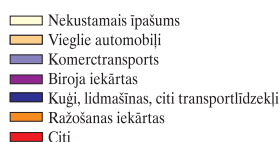
Lizinga sektoram raksturīga augsta koncentrācijas pakāpe un cieša saistība ar banku sektoru. Trīs lielākās lizinga kompānijas ir banku meitasuzņēmumi: SIA "Hanza Līzings" ir a/s "Hansabanka" meitasuzņēmums, SIA "Unilīzings" – a/s "Latvijas Unibanka" meitasuzņēmums, SIA "Nordea Finance Latvia" – *Nordea Bank Finland Plc* meitasuzņēmums. Šo kompāniju lizinga tirgus daļa pārsniedz 90%.

Triju lielāko lizinga kompāniju lizinga un kredītu portfeli, kas 2003. gada jūnija beigās sasniedza 301.4 milj. latu, dominēja finanšu līzings (68.1% {70.6%}), operatīvais līzings (9.8% {4.8%}) un faktūrkreditēšana (*factoring*) (11.2% {14.1%}). Operatīvais līzings kļuvis arvien populārāks uzņēmumos, bet privātpersonas joprojām dod priekšroku finanšu līzīngam.

Lizinga kompāniju lizinga portfeļa struktūrā dominēja transportlīdzekļu, ražošanas iekārtu un nekustamā īpašuma līzings (aptuveni 90% no lizinga portfeļa atlikuma; sk. 40. att.). Lizinga portfelis gan aktīvu veidu dalījumā, gan tautsaimniecības sektoru dalījumā ir samērā diversificēts. Būtiskākais ir transporta, glabāšanas un sakaru nozares (21%), rūpniecības (20%) un tirdzniecības (17%), kā arī lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības nozares īpatsvars (8%). Fizisko personu līzīngā darījumu īpatsvars kopējā lizinga portfelī veido aptuveni 28% (sk. 41. att.). Šie līzīngā pakalpojumi galvenokārt tiek izmantoti nekustamā īpašuma, vieglo automobiļu un sadzīves tehnikas iegādei.

40. attēls

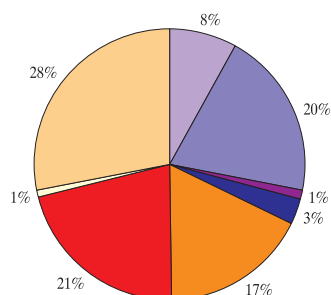
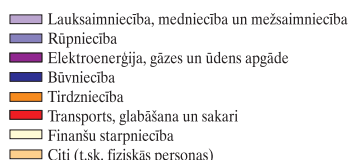
LĪZINGA KOMPĀNIJU LĪZINGA PORTFELIS AKTĪVU VEIDU DALĪJUMĀ (2003. gada jūnija beigās)

41. attēls

LĪZINGA KOMPĀNIJU LĪZINGA PORTFELIS
LĪZINGA NĒMĒJU SEKTORA DALĪJUMĀ

(2003. gada jūnija beigās)

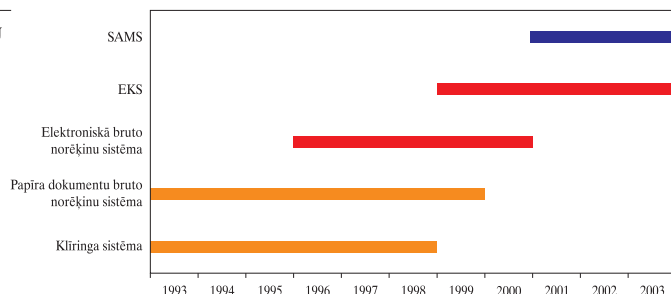
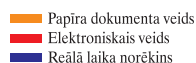
Līzingu un faktūrkreditēšanas portfela pieauguma temps pakāpeniski samazinās. 2001. gadā triju lielāko līzingu kompāniju līzingu un faktūrkreditēšanas portfelis salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieauga par 52.2%, 2002. gadā tā pieauguma temps saruka līdz 30.4%, bet 2003. gada jūnija beigās salīdzinājumā ar 2002. gada jūnija beigām palielinājās par 22.2%. Tā pieauguma tempa mazināšanos noteica gan iepriekšējo gadu līzingu portfela augstā bāze, gan banku aktīvā darbība kreditēšanas jomā, gan līzingu tirgus piesātināšanās.

10. MAKSĀJUMU SISTĒMAS

Maksājumu sistēma ir nozīmīga finanšu infrastruktūras sastāvdaļa, un tās efektīva darbība veicina ekonomiskos procesus valstī, nodrošinot savlaicīgu maksājumu veikšanu.

Latvijas maksājumu sistēma veidojās un attīstījās līdztekus banku sektora attīstībai valstī. Kopš darbības atjaunošanas 1991. gadā Latvijas Banka ir nodrošinājusi starpbanku norēķinu infrastruktūru, veicinot maksājumu un finanšu sistēmas attīstību. Sākotnēji Latvijas Bankas starpbanku maksājumu sistēmās tika apstrādāti maksājuma dokumenti papīra dokumenta veidā (sk. 42. att.), bet 1995. gadā tika izveidota pirmā Latvijas Bankas starpbanku elektroniskā bruto norēķinu sistēma, kurā iekšzemes maksājumiem tika izmantota Vispasaules Starpbanku finanšu telekomunikāciju sabiedrības S.W.I.F.T. (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication*) datu pārraides infrastruktūra un ziņojuma formāti. Šī bija daļēji automatizēta sistēma, kurā sākotnēji tika apstrādāti daži desmiti maksājumu dienā.

42. attēls

LATVIJAS BANKAS MAKSĀJUMU SISTĒMU
ATTĪSTĪBA

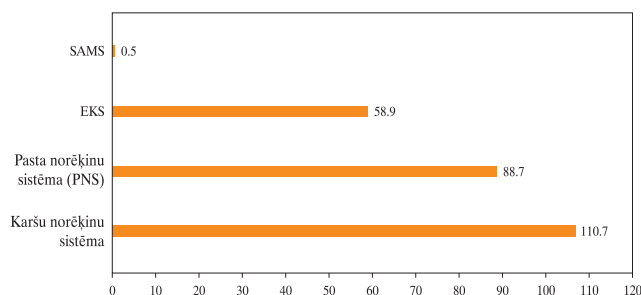
1998. gada novembrī Latvijas Banka ieviesa elektronisko kliringa (neto norēķinu) sistēmu (EKS), kas ir ACH (*automated clearing house*) sistēma, un nomainīja iepriekšējo, uz papīra dokumentu apstrādi balstīto kliringa sistēmu. Ar EKS ieviešanu tika izveidots arī starpbanku komunikācijas tīkls, kas tiek izmantots drošai maksājumu failu apmaiņai. EKS radīja drošu un efektīvu vidi klientu neliela apjoma maksājumu veikšanai – pašlaik Latvijā banku klientu maksājumi saņēmēja kontā parasti nonāk jau nākamajā dienā pēc to uzsākšanas. Tas ir ļoti labs rādītājs salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm.

1998. gadā Latvijas Banka uzsāka vienu no nozīmīgākajiem projektiem starpbanku maksājumu sistēmu attīstībā – reālā laika maksājumu sistēmas projekta izstrādi, kas īstenojās ar Latvijas Bankas starpbanku automatizētās maksājumu sistēmas (SAMS) ieviešanu 2000. gada septembrī. SAMS izmantotais reālā laika bruto norēķina princips novērš kredītriska iespējamību sistēmā. SAMS ir Latvijas Bankas investīcija finanšu infrastruktūras attīstībā nolūkā mazināt operacionālos un finanšu riskus liela apjoma maksājumos. SAMS nodrošina liela apjoma starpbanku maksājumu savstarpējos norēķinus un Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķinus, kā arī veic citu maksājumu sistēmu gala norēķinus. Šajā sistēmā bankas var veikt arī klientu savstarpējos maksājumus, bet, ņemot vērā sistēmas izmaksas, SAMS galvenokārt tiek apstrādāti klientu liela apjoma vai steidzami maksājumi.

Pašlaik SAMS un EKS veido Latvijas maksājumu sistēmas kodolu, 2003. gada pirmajā pusē apkalpojot 97.1% no visās maksājumu sistēmās apstrādātās naudas plūsmas, un to raita darbība ir nepieciešams nosacījums finanšu sektora stabilitātes veicināšanai (sk. 43. un 44. att.).

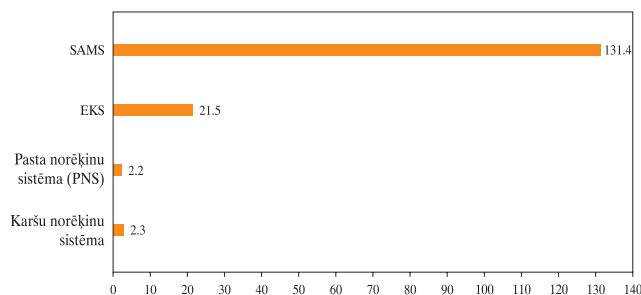
43. attēls

**2003. GADA 1. PUSGADĀ VIDĒJI DIENĀ
APSTRĀDĀTO MAKSĀJUMU SKAITS**
(tūkst.)

44. attēls

**2003. GADA 1. PUSGADĀ VIDĒJI DIENĀ
APSTRĀDĀTO MAKSĀJUMU APJOMS**
(milj. latu)

2001. gada beigās tika grozīts arī likuma "Par Latvijas Banku" 9. pants, nosakot, ka "Latvijas Banka veicina maksājumu sistēmu raitu darbību Latvijas Republikā. Latvijas Banka ir tiesīga apstiprināt normatīvos norādījumus un noteikumus, lai panāktu efektīvu un drošu kliringa un maksājumu sistēmu funkcionēšanu." Latvijas Bankas politika maksājumu sistēmu jomā savukārt nosaka to, ka galvenokārt Latvijas Banka pārrauga Latvijas Republikā darbojošās sistēmiski nozīmīgās starpbanku maksājumu sistēmas norēķiniem nacionālajā valūtā, tā būtiski mazinot sistēmisko risku visā maksājumu sistēmā.

Par sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu Latvijā pašlaik uzskatāma vienīgi SAMS. Vidēji vienas dienas laikā SAMS tiek apstrādāti maksājumi 131.8 milj. latu kopapjomā (sk. 45. un 46. att.).

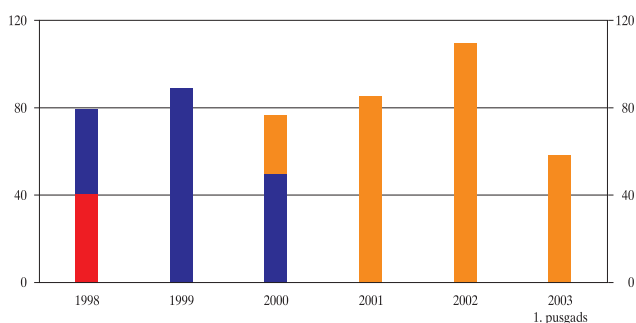
Lai pārliecinātos, ka sistēmas darbība atbilst starptautiski atzītiem kritērijiem un riski tajā ir atbilstoši ierobežoti, Latvijas Banka pārraudzības ietvaros 2003. gadā veica SAMS novērtējumu atbilstoši Starptautisko norēķinu bankas (*Bank for International Settlements*) Maksājumu un norēķinu sistēmas komitejas (*Committee on*

Payment and Settlement Systems)¹ publicētajiem "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipiem" (*Core Principles for Systemically Important Payment Systems*; tālāk tekstā – Pamatprincipi), kas nosaka kritērijus, lai sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu varētu starptautiski atzīt par pietiekami drošu un efektīvu. Saskaņā ar Latvijas Bankas novērtējumu SAMS kopumā atbilst Pamatprincipu prasībām. Novērtējumā analizēta arī atsevišķu risku ierobežošana SAMS un sniegti komentāri un ieteikumi sistēmas darbības un risku ierobežošanas pasākumu tālākai pilnveidei.

45. attēls

**LATVIJAS BANKAS BRUTO NORĒĶINU
SISTĒMĀS APSTRĀDĀTO MAKSĀJUMU
SKAITS**
(tūkst.)

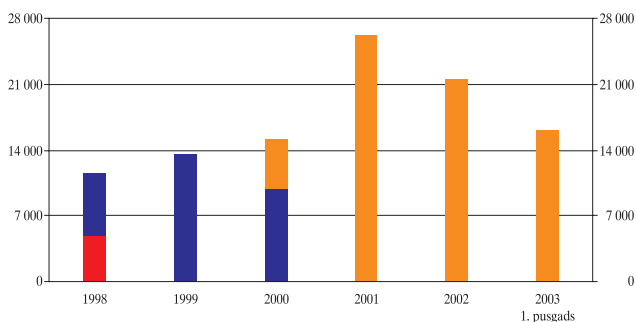
■ Papīra dokumentu bruto norēķinu sistēma
■ Elektroniskā bruto norēķinu sistēma
■ SAMS

46. attēls

**LATVIJAS BANKAS BRUTO NORĒĶINU
SISTĒMĀS APSTRĀDĀTO MAKSĀJUMU
APJOMS**
(milj. latu)

■ Papīra dokumentu bruto norēķinu sistēma
■ Elektroniskā bruto norēķinu sistēma
■ SAMS

Kredīta un likviditātes risks

Reālā laika norēķinu princips SAMS darbībā nodrošina tūlītēju norēķinu un veikto maksājumu galīgumu un tādējādi novērš kredītriska ietekmi sistēmā. Likviditātes riska ierobežošanai SAMS dalībniekiem piedāvā nepārtrauktu likviditātes pārvaldīšanas iespēju, reālā laikā sekojot savu norēķinu kontu atlikumam un maksājumu plūsmai. SAMS uztur rindu mehānismu ar iespēju noteikt un nepieciešamības gadījumā mainīt vēl nenorēķināto maksājumu prioritāti un automātisku rindu atbloķēšanas mehānismu. Tā kā bruto norēķinu sistēmās norēķinu veikšanai nepieciešama relatīvi liela likviditāte, SAMS raitas darbības nodrošināšanai un norēķinu efektivitātes veicināšanai Latvijas Banka piedāvā bankām iespēju bez maksas izmantot ar vērtspapīru ķīlu nodrošinātus dienas kredītus norēķinu konta pārsnieguma veidā.

Kredīta un likviditātes riska vadība pilnībā atbilst Pamatprincipos noteiktajam, tomēr sistēmas noteikumos nepieciešams detalizētāk aprakstīt sistēmas darbību ārkārtas situācijās, lai nodrošinātu dalībnieku pilnīgu izpratni par risku vadības iespējām, sistēmai darbojoties ārkārtas režīmā.

Norēķinu aģenta risks

SAMS norēķini tiek veikti, izmantojot banku norēķinu kontus Latvijas Bankā un tādējādi būtiski mazinot riskus šajā sistēmā, novēršot likviditātes risku un kredītrisku attiecībā uz sistēmas dalībnieku norēķinu aktīviem.

¹ G-10 valstu centrālo banku maksājumu sistēmu ekspertu grupa, kas izveidota 1980. gadā maksājumu sistēmu attīstības veicināšanai.

Operacionālais risks

Datu apmaiņa SAMS notiek, izmantojot S.W.I.F.T. datu pārraides infrastruktūru, kas garantē datu pārraides drošību. Sistēmas darbības nepārtrauktību garantē Latvijas Bankas izvēlētais tehniskā nodrošinājuma princips, kad sistēmas darbību paralēli nodrošina divi resursdatori un viena datora darbības pārtraukuma gadījumā sistēmas darbību nodrošina otrs.

Juridiskais risks

SAMS darbību regulē likums "Par Latvijas Banku", "Kredītiestāžu likums" un "Civillikums". Pašreizējā situācijā, kad SAMS piedalās vienīgi Latvijas Republikā reģistrētas kredītiestādes un tādējādi gan sistēmas darbība, gan visi tās dalībnieki pakļauti Latvijas likumdošanai, SAMS juridiskā bāze nodrošina atbilstību Eiropas Kopienas normatīvajiem aktiem maksājumu un norēķinu jomā.

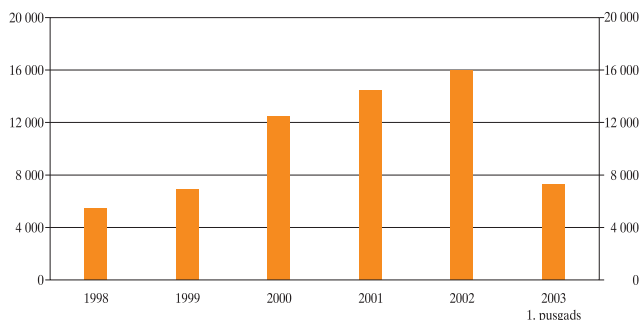
Pašlaik SAMS darbība atbilst Pamatprincipiem, tomēr, Latvijai kļūstot par ES valsti, kad uz dalību SAMS varēs pretendēt arī kredītiestādes, kas darbojas saskaņā ar kādas ES valsts likumdošanu, esošā sistēmas juridiskā bāze nenodrošina norēķinu galīgumu un maksājumu neatsaucamību kāda dalībnieka maksātnespējas gadījumā un sistēma nav pasargāta no iespējamā likumu konflikta.

Līdzīgs bija starptautisko ekspertu vērtējums 2001. gada augustā FSAP ietvaros. Tika norādīts, ka Latvijas maksājumu sistēma ir efektīva un sistēmiski nozīmīgās maksājumu sistēmas kopumā atbilst Pamatprincipiem, kā arī atzīts, ka nepieciešami juridiskās bāzes uzlabojumi, lai pilnībā garantētu norēķinu galīgumu un maksājumu neatsaucamību maksājumu sistēmas dalībnieka maksātnespējas gadījumā. Saskaņā ar šiem novērtējumiem un lai nodrošinātu pilnīgu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas Nr. 98/26/EC "Par norēķinu galīgumu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmās" prasību ieviešanu, ir izstrādāts likumprojekts "Par norēķinu galīgumu maksājumu un finanšu instrumentu norēķinu sistēmās". Šāda likuma ieviešana nodrošinātu lielāku finanšu tirgus stabilitāti un veicinātu Latvijas un pārrobežu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu drošu un efektīvu darbību.

Otra Latvijas Bankas starpbanku maksājumu sistēma EKS ir lielākā Latvijā funkcionējošā elektroniskā klīringa (neto norēķinu) sistēma, kas nodrošina klientu kredīta pārvedumu veikšanu starp Latvijas bankām. EKS tiek apstrādāta gandrīz puse no visiem banku klientu kredīta pārvedumiem latos (2002. gadā – 47.5%). Latvijas Banka 2003. gadā, līdzīgi kā iepriekšējos gados, veica EKS pārraudzību, monitorējot sistēmas darbību un analizējot statistiku un attīstības tendences (sk. 47. un 48. att.).

47. attēls

EKS APSTRĀDĀTO MAKSĀJUMU SKAITS
(tūkst.)

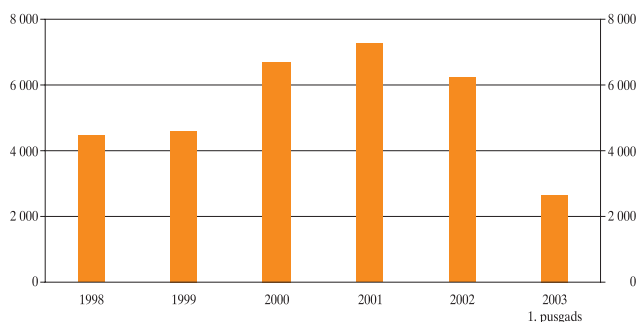

Latvijas Banka EKS izstrādāja ciešā sadarbībā ar bankām, un tās funkcionalitāte pilnībā atbilda dalībnieku prasībām – EKS ir viens norēķinu cikls, kurā norēķins tiek veikts plkst. 11.00 un sistēmā galvenokārt tiek apstrādāti klientu iepriekšējā dienā iesniegtie maksājumi. Tomēr, pieaugot klientu maksājumu skaitam banku sektorā un attiecīgi EKS, kā arī lai atbalstītu banku vēlmi konkurences apstākļos

nodrošināt klientiem labāku servisu, t.sk. iespēju maksājumus izpildīt tajā pašā dienā, kad tie iesniegti, Latvijas Banka uzsākusi EKS jaunas versijas izstrādes projektu. Plānots, ka EKS darba laika pagarināšana līdz plkst. 15.00 un divu norēķinu ciklu ieviešana paaugstinās norēķinu veikšanas ātrumu un efektivitāti, radot pozitīvu impulsu valsts tautsaimniecības attīstībai.

48. attēls

EKS APSTRĀDĀTO MAKSĀJUMU APJOMS
(milj. latu)

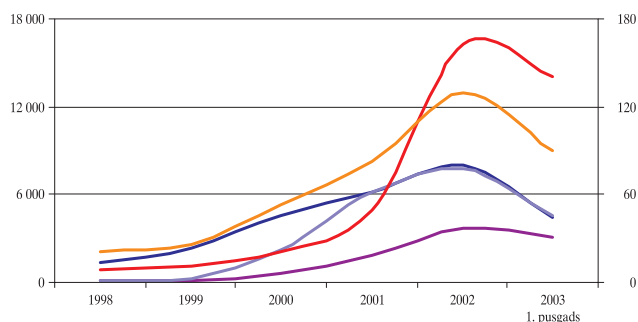
Lai novērtētu, vai bankas kā Latvijas Bankas starpbanku maksājumu sistēmu dalībnieces nerada papildu riskus maksājumu sistēmas darbībai, Latvijas Banka sadarbībā ar FKTK veic pārbaudes bankās. Latvijā darbojas ne tikai Latvijas Bankas starpbanku maksājumu sistēma, bet arī vairākas citas neliela apjoma maksājumu sistēmas – bezpeļņas organizācijas valsts a/s "Latvijas Pasts" Pasta norēķinu sistēma, SIA "Banku servisa centrs" karšu norēķinu sistēma un a/s "Nacionālais maksājumu centrs", kuru viena no galvenajām funkcijām ir dokumentu plūsmas apkalpošana tiešā debeta maksājumos. Šajās sistēmās salīdzinājumā ar EKS tiek apstrādātas samērā nelielas naudas plūsmas (sk. 44. att.), un tās paredzētas specifisku maksāšanas līdzekļu norēķiniem, tāpēc dalībnieku finanšu stabilitāti tās ietekmē visai maz. Latvijas Banka šo sistēmu pārraudzību 2003. gadā veica, apkopojot statistiskos datus par sistēmās apstrādātajiem maksājumiem un sekojot to attīstības tendencēm.

Viena no būtiskām maksājumu sistēmas (infrastruktūras) sastāvdaļām ir maksāšanas līdzekļi. Veicinot maksājumu sistēmas raitu darbību, Latvijas Banka pārrauga arī valstī lietoto maksāšanas līdzekļu attīstību. Latvijā kopš 2002. gada ir spēkā "Kredītiestāžu likuma" pants, saskaņā ar kuru bezskaidrās naudas maksāšanas līdzekļus drīkst izlaist un apkalpot vienīgi kredītiestādes. Apkopotā informācija rāda, ka Latvijā strauji attīstās moderni un droši banku izlaisti maksāšanas līdzekļi (sk. 49. un 50. att.). Pašlaik spēkā esošie normatīvie akti nodrošina nepieciešamo regulējošo bāzi maksāšanas līdzekļu drošai attīstībai. Papildus "Kredītiestāžu likuma" normām Latvijas Bankas "Kredīta pārvedumu noteikumi" nosaka kredīta pārvedumos iesaistīto pušu saistības un pienākumus, veicinot drošu un efektīvu maksājumu vidi ne tikai iekšzemes, bet arī starpvalstu kredīta pārvedumu veikšanai. Latvijas Bankas "Rekomendācijas darījumu veikšanai ar elektroniskajiem maksāšanas līdzekļiem" nosaka principus, kādi jāievēro bankām, izlaižot un apkalpojot elek-

49. attēls

MAKSĀŠANAS LĪDZEKĻU SKAITS
(tūkst.)

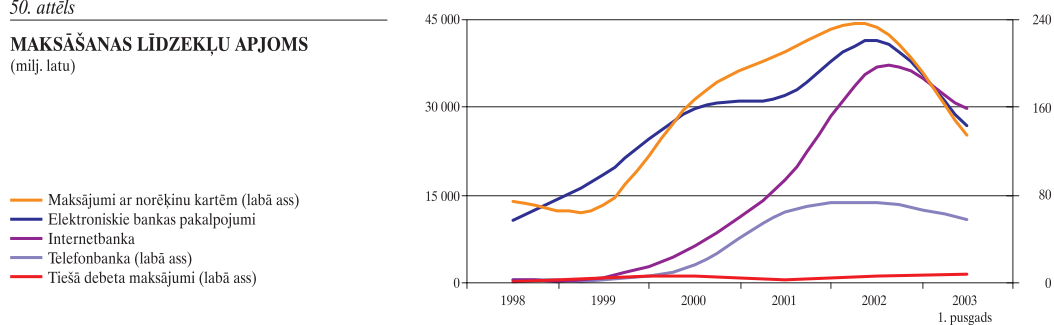
- Maksājumi ar norēķinu kartēm
- Elektroniskie bankas pakalpojumi
- Internetbanka
- Telefonsbanka (labā ass)
- Tiešā debeta maksājumi (labā ass)

troniskos maksāšanas līdzekļus, t.sk. bankas un klienta saistības maksāšanas līdzekļa nozaudēšanas vai krāpnieciskas izmantošanas gadījumos.

50. attēls

MAKSĀŠANAS LĪDZEKĻU APJOMS (milj. latu)

2002. gada 14. novembrī Latvijas Banka apstiprināja "Elektroniskās naudas izlaišanas un apkalpošanas noteikumus" (spēkā ar 2003. gada 1. janvāri), kas reglamentē elektroniskās naudas izlaišanu, apkalpošanu un izmantošanu Latvijas Republikā. Šo noteikumu mērķis ir radīt drošu vidi elektroniskās naudas izlaišanai jau pirms tās ienākšanas Latvijas maksājumu sistēmā. Uzsākot elektroniskās naudas izlaišanu, iespējamie emitenti var rēķināties ar noteiktām drošības un risku ierobežošanas prasībām un nerada papildu riskus maksājumu sistēmai.

2002. gadā ECB sadarbībā ar valstu centrālajām bankām veica ES kandidātvalstu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu un atbilstošu pārraudzības funkciju novērtējumu. Tika secināts, ka, Latvijai pievienojoties ES, Latvijas maksājumu infrastruktūra neradīs papildu riskus ES maksājumu sistēmai, tomēr ECB izteica vairākus priekšlikumus maksājumu sistēmu darbības uzlabošanai Latvijā, t.sk. norādīja uz nepieciešamību panākt augstāku standartizācijas līmeni, ieviešot Latvijā IBAN (*International Bank Account Number*) standartu.

Latvijā pašlaik tiek lietoti gan garuma, gan struktūras ziņā atšķirīgi klientu konta numuri, kas palielina iespēju, ka maksātājs var kļūdīties, norādot maksājuma saņēmēja konta numuru. Tāpēc pieaug risks, ka maksājums var netikt pieņemts, tikt aizkavēts vai pat ieskaitīts citam saņēmējam (t.i., pēc kļūdaini norādītā konta numura). Latvijas Banka 2002. gadā sadarbībā ar bankām izstrādāja bankas konta numura IBAN standarta, kas starptautiski tiek izmantots kā bankas rekvizīts un viennozīmīgi identificē klienta kontu finanšu iestādē, ieviešanas koncepciju. Saskaņā ar šo koncepciju 2003. gada maijā tika apstiprināti "IBAN lietošanas noteikumi", kas reglamentē IBAN struktūru un tā piešķiršanas, pārbaudes un izmantošanas kārtību Latvijā. Tika noteikts pārejas periods (no 2004. gada 1. janvāra līdz 2005. gada 1. janvārim), kurā iestādēm jāsāk izmantot IBAN, nomainot pašlaik esošos klientu konta numurus. Ar Latvijas iestāšanās brīdi ES saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes regulu Nr. 2560/2001 "Par pārrobežu maksājumiem eiro" bankām pēc klienta pieprasījuma tam jāpiešķir IBAN, ja tas nepieciešams pārrobežu maksājumu eiro veikšanai, bet, sākot ar 2005. gada 1. janvāri, IBAN tiks pilnībā izmantots kā konta identifikators gan iekšzemes, gan pārrobežu maksājumos.

SECINĀJUMI

Makroekonomiskā stabilitāte un ekonomiskā izaugsme pēdējo gadu laikā nodrošināja labus priekšnoteikumus banku sektora attīstībai. Būtisku izaugsmi veicināja gan iekšējā, gan ārējā pieprasījuma kāpums, kaut gan ekonomiskā aktivitāte galvenajās tirdzniecības partnervalstīs bija zema. Viens no nozīmīgākajiem Latvijas tautsaimniecības ārējiem riskiem bija lēnā ES valstu tautsaimniecības izaugsme, kas varēja vājināt ārējo pieprasījumu, tomēr pēdējo gadu attīstība liecināja, ka ES

valstu lēnāka attīstība Latvijas eksportu un tautsaimniecības izaugsmi būtiski neietekmēja.

Valsts budžeta deficīts pēdējo gadu laikā pakāpeniski samazinājās, bet 2002. gada beigās sakarā ar 8. Saeimas vēlēšanām fiskālā politika bija ekspansīvāka. Stingra fiskālā politika 2003. gada 1. pusgadā mazināja iekšzemes pieprasījumu, tomēr 2. pusgadā tika plānots straujš izdevumu pieaugums un līdz ar to – arī budžeta deficīta kāpums. Vienlaikus ar lielāku tekošā konta deficītu, kas tradicionāli ir raksturīgs 2. pusgamam, budžeta deficīta pieaugums varētu paaugstināt makroekonomiskos riskus. Tāpēc valdības apņemšanās 2004. gadā samazināt budžeta deficītu līdz 2.2% no IKP vērtējama pozitīvi.

Kopš 2000. gada Latvijā vērojama dinamiska kreditēšanas attīstība, ko ietekmējuši vairāki faktori: ekonomiskās situācijas stabilizēšanās, augošie privātpersonu ienākumi, mazs uzņēmumu un mājsaimniecību parāds, īpašumtiesību nostiprināšanās, zema inflācija un procentu likmju kritums pasaules tirgos. Stratēģiskie ārvalstu investori, kas Latvijas tirgū ienāca 20. gs. 90. gadu vidū, pēdējos gados pievērsās jaunu tirgus segmentu apgūšanai un kredītu tirgus pārdalei. Rezultātā saasinājās banku konkurence: samazinājās kredītu procentu likmes un kredītu un noguldījumu procentu likmju starpība, bankas sāka piedāvāt arvien izdevīgākus kredītu nosacījumus, un tika paplašināts pakalpojumu klāsts. 20. gs. 90. gadu vidū bankas galvenokārt nodarbojās ar lielo uzņēmumu un turīgu privātpersonu kreditēšanu, bet, sākot ar 2001. gadu, arvien vairāk pievērsās mazo un vidējo uzņēmumu un mājsaimniecību kreditēšanai. Ņemot vērā finanšu starpniecības zemo līmeni, banku pakalpojumu attīstība turpinās, neapdraudot finanšu stabilitāti.

Lai gan pēdējos gados mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums pieauga straujāk nekā citiem tirgus segmentiem izsniegto kredītu atlikums, banku kredītportfeļi joprojām dominēja uzņēmumiem izsniegtie kredīti. Ar iekšzemes uzņēmumiem saistītais kredītrisks 2003. gada 1. pusgadā nepieauga, jo bija vērojama veiksmīga tautsaimniecības attīstība. Kaut gan šajā tirgus sektorā bija augsts koncentrācijas līmenis un uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikums šajā tirgus sektorā veidoja dominējošo banku aktīvu daļu, banku kredītportfeļi bija pietiekami diversificēti pa nozarēm, lai ierobežotu kredītrisku. Turklāt bankas bija pietiekami kapitalizētas, lai nodrošinātos pret iespējamiem zaudējumiem. Viens no augstākajiem kredītrisikiem bija tirdzniecībā – nozarē, kura ir lielākā kredītņēmēja no visām nozarēm. Tirdzniecības uzņēmumu pasīvos bija liels aizņemto līdzekļu īpatsvars, bet analīze liecina, ka pēdējā laikā, uzlabojoties tirdzniecības uzņēmumu finansiālajiem rādītājiem, šis nozares risks samazinājies.

Strauji attīstoties mājokļa tirgum, samazinoties procentu likmēm, pieaugot privātpersonu ienākumiem un palielinoties konkurencei banku sektorā, pēdējo gadu laikā bankas arvien vairāk pievērsušās mājsaimniecību kreditēšanai. Tomēr mājsaimniecībām izsniegto kredītu īpatsvars joprojām ir samērā neliels gan banku aktīvos, gan mājsaimniecību rīcībā esošajā ienākumā. Ar mājsaimniecībām saistītais kredītrisks pagaidām nav liels, tomēr, palielinoties vairāku banku aktivitātei šajā segmentā un mājsaimniecību parādam, vērojams tā pieaugums.

Mājokļa iegādei izsniegtie kredīti ir būtiska mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikuma daļa. Dzīvokļu cenu pieaugumu Latvijā kopš 2001. gada beigām lielā mērā noteica tieši hipotekārās kreditēšanas attīstība. Savukārt kopš 2003. gada pavasara situācija dzīvokļu tirgū saglabājās stabila un, spriežot pēc nekustamā īpašuma kompāniju informācijas, dzīvokļu cenas vairs neauga vai bija vērojama pat neliela to samazināšanās. Tipveida dzīvokļu cenas otrreizējā tirgū saglabāsies stabilas vai nedaudz saruks. Cenu pieaugumu, no vienas puses, ierobežos jaunu dzīvokļu piedāvājuma palielināšanās un, no otras puses, tālāka hipotekārās kre-

ditēšanas attīstība. Ar dzīvokļu cenu svārstībām saistīto risku ierobežo tas, ka Latvijas bankas rūpīgi izvērtē aizņēmēja ienākumus, kuri tiek uzskatīti par sākotnējo kredīta atmaksas avotu. Turklāt, lai privātpersonām izsniegtajiem kredītiem tiktu piešķirta samazināta (50%) kapitāla prasība, kredīta apjoms nedrīkst pārsniegt 70% no iekārtotā nekustamā īpašuma tirgus vērtības. Citos gadījumos šāda veida kredītiem tiek piemērota 100% riska pakāpe. Ņemot vērā to, ka pagaidām tikai triju banku aktīvos ir ievērojams mājokļa iegādei izsniegto kredītu īpatsvars un šo banku tirgus daļa ir samērā neliela, var secināt, ka banku sektoram kopumā iespējamās dzīvokļu cenu svārstības lielas problēmas nesagādās.

Saasinoties konkurencei, banku kredītu un noguldījumu procentu likmju starpība samazinājās, īpaši privātpersonu segmentā. Tomēr banku peļņitpēja saglabājās augsta, jo bankas spēja finanšu tirgos piesaistīt resursus uz izdevīgākiem nosacījumiem, un tas ļāva noteikt zemākas noguldījumu procentu likmes, kas savukārt padarīja iespējamu kredītu procentu likmju samazināšanu.

Ar nerezidentiem saistītais likviditātes risks 2003. gada pirmajā pusē nedaudz paliecinājās. To ietekmēja banku ārējo pasīvu pieaugums (galvenokārt pieprasījuma saistības pret ārvalstu mātesuzņēmumiem un nerezidentu nebanku noguldījumi), bankām daļu no nerezidentu līdzekļiem ieguldot iekšzemē. Savukārt ar nerezidentiem saistītais kredītrisks samazinājās, jo saruka nerezidentiem nebankām izsniegto kredītu apjoms.

Kapitāla pietiekamības rādītājs joprojām pārsniedza minimālo 10% robežu (2003. gada jūnija beigās – 12.6%). Tas nedaudz samazinājās, kredītriska kapitāla prasībai pieaugot straujāk nekā pašu kapitālam. Kopumā lielo banku kapitāla pietiekamības rādītājs bija tradicionāli zemāks nekā pārējo banku kapitāla pietiekamības rādītājs, jo lielās bankas kreditēšanā bija aktīvākas. Notiek pakāpeniska banku kapitāla pietiekamības rādītāja izlīdzināšanās.

Attīstoties ilgtermiņa kreditēšanai, nedaudz pieaudzis likviditātes risks, tomēr tas joprojām ir ierobežots. Likviditātes rādītāji ir pietiekami augsti visām bankām, īpaši tām bankām, kuras apkalpo nerezidentus.

Kopumā situācija banku sektorā saglabājās stabila. Pastāvot labvēlīgiem ekonomiskajiem apstākļiem, Latvijas banku sektors attīstās veiksmīgi, saglabājot augstus peļņitpējas, likviditātes un kapitāla pietiekamības rādītājus.

Latvijas Banka
K. Valdemāra ielā 2a, Rīgā, LV-1050
Tālrunis: 702 2300 Fakss: 702 2420
<http://www.bank.lv>
info@bank.lv
Reģistrācijas apliecība Nr. 1450
Iespiests "Premo"